

**Driemaandelijks berichtenblad
van de heemkundige kring**
HET LAND VAN NEVELE

MAART 1979 - JAARGANG X - AFLEVERING 1

Bij de kaftfoto :

Bakhuis tegen de achtergevel aangebouwd in het vroegere café „De Congo” te Lotenhulle. Het bakhuis werd een vijftal jaar geleden afgebroken. De foto werd genomen in 1970.

Zie in dit nummer : J. TAELEMAN,
Ambachtelijk broodbakken in Oost-Vlaanderen : zaak en woord.
(Fotoarchief „Het Land van Nevele”).

**Driemaandelijks berichtenblad
van de heemkundige kring**

HET LAND VAN NEVELE

MAART 1979 - JAARGANG X - AFLEVERING 1

**Verantwoordelijke uitgever : J. LUYSSAERT
Veldestraat 8
9841 NEVELE - MERENDREE**

De heemkundige Kring „Het Land van Nevele“ heeft als werkgebied de gemeenten Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Merendree, Nevele, Poeke, Poesele, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren-Deinze.

De vereniging streeft ernaar de studie van ons heem te bevorderen, de resultaten ervan te publiceren en actief bij te dragen tot de bescherming en het beheer van ons leefmilieu. Daartoe organiseert zij geregeld voordrachten, dia- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen. Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen er gratis aan deelnemen.

Het jaarlijks te betalen lidgeld bedraagt 250 fr. (gewoon lid) of 500 fr. (erelid) en kan overgeschreven worden op 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“, Vosselarestraat 16, 9840 Nevele - Landegem.

Bijdragen voor het Berichtenblad en andere briefwisseling dienen te worden toegestuurd aan J. LUYSAERT, Veldestraat 8, 9841 NEVELE - MERENDREE.

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

AMBACHTELIJK BROODBAKKEN IN OOST-VLAANDEREN :

ZAAK EN WOORD (*)

De tijd dat men op het Vlaamse platteland één tot twee maal per week brood bakte in een speciaal daartoe uitgeruste ruimte, behoort stilaan en wellicht onherroepelijk tot het verleden. Voor die traditionele bezigheid ontbreken nu de tijd en de zin. Met de zaak is ook de rijke dialectwoordenschat van het ambachtelijk broodbakken gedoemd om te verdwijnen. Wij dachten er goed aan te doen onze her en der opgedane kennis van zaak en woord in geschrifte vast te leggen... voor het te laat is. De taalkundige kant van de medaille heeft daarbij onze speciale aandacht gekregen : oorsprong, betekenis en verspreiding van allerlei Oostvlaamse termen i.v.m. het broodbakken hopen wij omstandig te kunnen toelichten, althans in zoverre het beschikbare materiaal ons dat toelaat.

1. De plaats

Het meest elementaire waarover men moet beschikken om te kunnen bakken is een *oven*. In de moderne woning vinden wij die doorgaans ingebouwd in de gloednieuwe keuken van vezelplaat en formica, maar vroeger konden we die op verschillende plaatsen aantreffen :

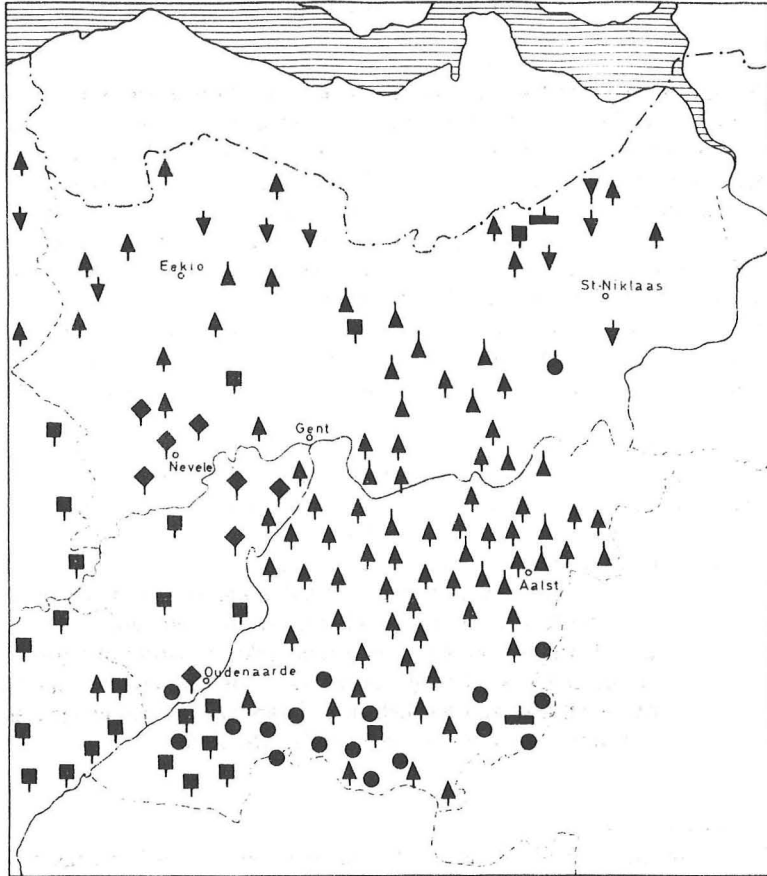
- Ofwel was die ergens in de achterkeuken of een ander bijgebouwtje (b.v. waar er ook gekarnd werd) te vinden.
- Ofwel was die buiten als een soort erker (uitsprong) tegen de zij- of achtergevel aangebouwd. Dit type was, althans bij ons, nogal zeldzaam. Toch heb ik er jaren geleden nog één gezien te Lotenhulle, in het vroegere café „De Congo“.

(*) Gedeeltelijke tekst van een lezing gehouden op de Gouwdag van de Oostvlaamse Heemkundige Kringen te Nevele, 15 mei 1977. Deze lezing was een bijdrage tot de huldiging van de verdienstelijke Nevelse heemkundige Antoine Janssens, aan wie toen de Provinciale prijs voor de Heemkunde overhandigd werd.

Voor het illustratiemateriaal (dia's) bij de lezing was ik blij te kunnen rekenen op de medewerking van de Hansbeekse cinefielen Pol De Boever en Willy Quintijn.

De illustraties bij deze tekst werden gemaakt door dhr. André De-groote, hoofdtechnicus bij het Seminarie voor Vlaamse Dialektologie, R.U. Gent. Ik dank hem daarvoor van harte.

KAART 1 bakhuis.

▲ bakkot	▲ ove(n)kot
▼ bakkeet	▼ ove(n)keet
■ bakhuis	■ ovenbuur
● bakoven	◆ ovenmuur
	● oven

- De meest typische plaats was echter ongetwijfeld een apart gebouwtje, het *bakhuis*, dat zich ter wille van de brandbeveiliging op een 15 à 30 meter afstand van de overige gebouwen bevond.

Het klassieke Vlaamse bakhuis is ongetwijfeld dat met huisje en oven achter elkaar geschikt, met twee zadeldaken in dezelfde richting.

1.1. Benamingen voor het bakhuis

In de Oostvlaamse dialecten komen de volgende benamingen voor het bakhuis voor :

2e deel \ 1e deel	<i>oven</i>	<i>kot</i>	<i>keet</i>	<i>buur muur</i>	<i>huis</i>
-	+	-	-	-	-
<i>bak</i>	+	+	+	-	+
<i>oven</i>	-	+	+	+	-

De spreiding van die benamingen kunt u nagaan op kaart 1.

Typisch voor het Land van Nevele is *ovenbuur/ovenmuur*.

Behalve *bakkeet/ovenkeet* en *ovenbuur/ovenmuur* zijn het allemaal doorzichtige benamingen.

Keet is in Vlaanderen een vrij algemeen verspreid (maar nu afstervend) woord voor een klein bijgebouwd vertrek met een speciale functie. In het Bargoens van de Roeselaarse Nieuwmarkters is zelfs de samenstelling *drankkeet* (voor herberg) bekend.

De oorsprong van het woord is onzeker, maar het herinnert aan Ndl. *kit* (= kroeg, bordeel) en Middelnederduits *kitzen/ketzen* (= klein vertrek, aangebouwd aan een huis of kamer). (1)

Ovenmuur is een geassimileerde vorm van *ovenbuur*. *Buur* wordt vermeld als een Oudgermaans woord met de betekenis „woning, huis, vertrek”. De woorden (*ge*)*buur* alsook *bouwen* en *boer* zijn er nauw verwant mee. (2)

(1) Zie J. FRANCK - N. VAN WIJK - C.B. VAN HAERINGEN, *Etymologisch Woordenboek der Nederlandse Taal* (1949), blz. 309.

(2) Zie J. VERCOUILLIE, *Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche Taal* (1925), blz. 43.

1.2. De bouw van het bakhuis (3)

De voorhal werd in baksteen opgetrokken. Ze had een lengte van ongeveer 3,5 m en was ongeveer 2,5 m breed. De zijmuren waren 2 à 2,25 m hoog en werden samengehouden met drie verankerde balken waarop men de muurplaat vastmaakte. Hierop kwam een zadeldak, dat steil was om de druk op de muren te verminderen. De dakbedekking was aanvankelijk wel van stro, maar later van pannen. De deur was vooraan in het midden en houten vensterluiken in de zijgevels zorgden voor licht en lucht en deden zo de rook verdwijnen die ontstond bij het stoken van de oven. Tegen de achterwand metselde men de schoorsteenmantel en de schoorsteen.

Tegen de achtergevel van de voorhal stond de eigenlijke *bakoven*. Dat gebouwtje in baksteen (1,8 m lang en 2 m breed) had ook een zadeldak. De achtergevel van de oven vertoonde onder dat dak soms een opening ; daarin werd het hout gedroogd waarmee men de oven zou stoken. Die opening werd vaak de *(oven)vout* genoemd.

Vout (oorspr. vormen *falud, falt*) is alweer een Oudgermaans woord dat aanvankelijk „(met planken) afgesloten ruimte” betekende (*mestvaalt* is een verwant woord).

De ovenbodem kon op verscheidene manieren gebouwd worden. Klassiek voor het Land van Nevele, aldus Antoine JANSSENS, was de volgende bouwwijze : 30 à 45 cm boven de grond werden tien bomen of staken in beide zijmuren ingemetseld. Daarop streek men een laag klei uit, vervolgens zand en dan legde men de *ovenvloer*. Daarvoor gebruikte men speciale, uiteraard vuurvaste tegels, *oventegels* genaamd.

Nu kwam echter het moeilijkste werk : het bouwen van de ovenkoepel. Dat gebeurde als volgt (althans bij de bakstenen oven) : op de ovenvloer spreidde men een grote hoop aarde of zand uit met juist dezelfde vorm en grootte die de ovenruimte moest hebben. Op dat zand metselde men dan met bakstenen het *gewelf*. Hierbij legde de metselaar de stenen van voren naar achteren, min of meer in de vorm van een cirkel. De eigenlijke koepel (dialekt : *den hemel*) had een eigenaardige vorm, die min of meer aan die van een halve peer herinnerde : als men door het *ovengat* keek, kwamen de stenen immers vooraan samen, liepen in het midden uiteen en vloeiden naar achteren weer wat samen. Vooraan was de ovenruimte ongeveer 45 cm hoog en in het midden ongeveer 60 cm. Met het metselwerk ging hij door tot in de nok van de oven nog een peervormig gat overbleef. Daarin werd er een grote steen gestampt die de ovenkoe-

---

(3) Voor dit onderdeel raadpleegde ik met succes : A. JANSSENS, *Het bakhuis in het Land van Nevele*, in *Berichtenblad van de heemkundige kring Het Land van Nevele*, 2 (1971), blz. 25-34.

pel onder een enorme spanning zette. Vooraan liet men echter een opening - het *ovengat* of meer nog de *ovenmuil* genoemd - die 40 à 50 cm breed en 25 à 35 cm hoog was.

Nadat het metselwerk gedroogd was, verwijderde de metselaar via de ovenmuil de aarde uit de ovenruimte en de oven kon *geheet* worden. Daarbij gebeurde het niet zelden dat, als er een konstruktiefout gemaakt was, de ovenkoepel kapot sprong. Dan moest men opnieuw beginnen. Het spreekt vanzelf dat het metselen van een oven vakmanswerk is.

2. Voorbereidende werkzaamheden tot het bakken :

Brood bakken was een gezamenlijke activiteit van man en vrouw. Bij de voorbereiding vooral had ieder zijn eigen taak : de vrouw moest het deeg bereiden (heel vaak in de keuken) en de man was de stoker.

2.1. De deegbereiding

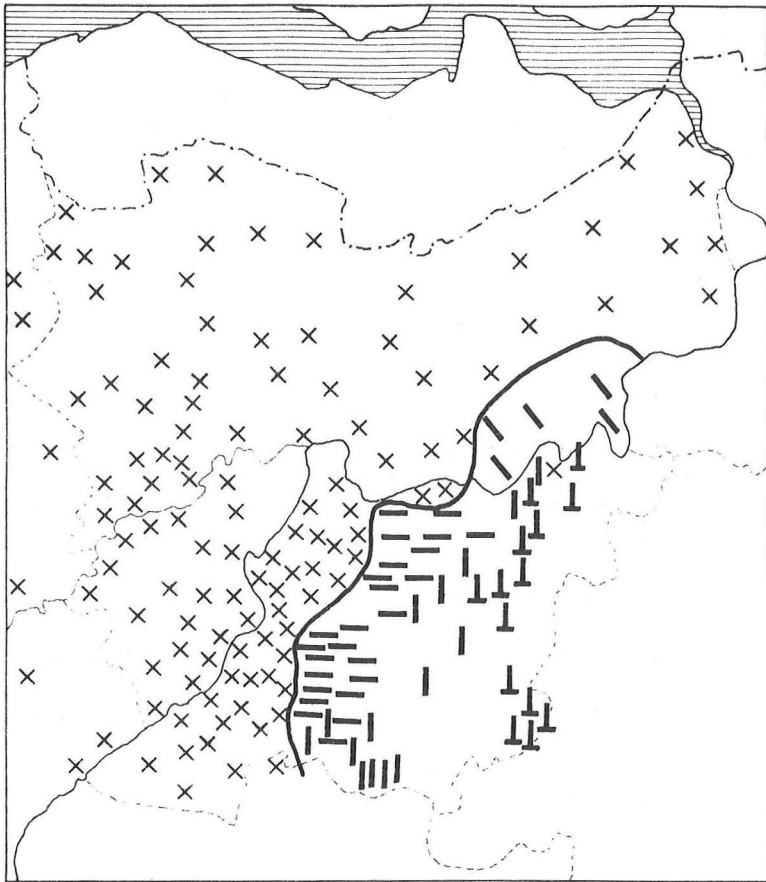
Het deeg werd bereid in een grote houten bak (ongeveer 1,5 m bij 0,7 m) met schuine wanden, die men gewoonlijk op twee kleine schragen of twee (oude) stoelen plaatste.

In Oost-Vlaanderen komen voor dit typische bakinstrument twee benamingstypes voor :

- *trog*
- *moelie* en varianten (*moelde*, *moelze*, *moele*)

Trog is alweer een zeer oud (Vóór-) Germaans woord, dat een uitgehold houten voorwerp aanduidde. Het is ook in het A.B.N. doorgedrongen en in de Vlaamse dialecten komt het vrij algemeen voor. In West-Vlaanderen en het grootste deel van Oost-Vlaanderen (zie kaart 2) betekent het „baktrog”, maar verder naar het oosten heeft het meestal de betekenis van voederbak voor de dieren.

De *moelie*-benamingen zitten in het zuid-oostelijke deel van de provincie en vormen de westelijke uitlopers van een groot Germaans gebied, waartoe Brabant, een groot deel van Antwerpen, Limburg en grote delen van Duitsland (*Mulde*) behoren. Wat de etymologie betreft wordt er doorgaans verwezen naar een Latijns grondwoord **mulctra* (= melkvat). M.i. is dat echter kunst- en vliegwerk. Veel meer geloof ik in afleiding uit/ontlening van een Oudfrans woord *mouille* (= gietvorm). Wat de betekenis betreft is dat iets geloofwaardiger en de fonetische vormen zijn er beter uit te verklaren. In de Vlaamse dialecten hebben wij immers meer

KAART 2 : trog

- X trog
- | moele
- moelze
- moelde
- moelje

Frans leenwoorden met Oudfranse // (uitspraak /j/), die dezelfde afwisseling /j/-d/-l vertonen (4) :

b.v. *traille → $\left\{ \begin{array}{l} \textit{tralie} \\ \textit{trôle} \\ \textit{trôlje} \\ \textit{trôlde} \end{array} \right. < \textit{trolze}$

*pouille → $\left\{ \begin{array}{l} \textit{poelie} \\ \textit{poele} \\ \textit{poelje} \\ \textit{poelde} \end{array} \right.$

Hoogst waarschijnlijk hebben wij hier dus te maken met een ontlening aan het Oudfrans.

In de trog werden dan de nodige ingrediënten samengebracht : eerst een bepaalde hoeveelheid bloem en dan, nadat men er met de hand een kuiltje in gemaakt had, voegde men er de „gebroken” gist, warm water en wat zout aan toe.

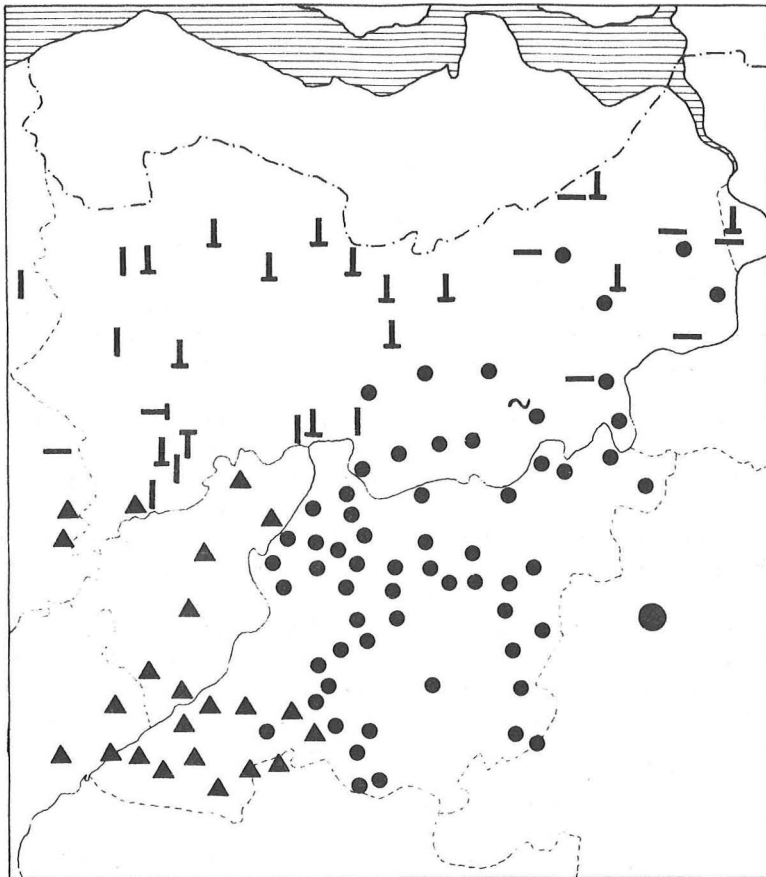
Daarna kwamen het grote vermoeiende werk van het mengen en kneden (dialekt : *kneen*). Eerst echter nog een opmerking over de *gist*. In de loop der tijden heeft men verschillende gistingsmiddelen gebruikt om het deeg te laten rijzen (dialekt : *doen gaan*) en aldus „lichter” te maken. Het recentst zijn allerlei chemische middelen die wij vaak al in de bloem aantreffen (zgn. zelfrijzende bloem). Beter en gezonder is echter de gist ; men sprak van *biërgist* als men hem bij de lokale brouwer ging halen ofwel van *bakkersgist*, die in de gistfabrieken gemaakt werd en bij de dorpsbakker te koop was. Vroeger deed men het echter nog primitiever : als gistingmiddel gebruikte men nl. een kleine hoeveelheid deeg van de week tevoren, dat intussen verzuurd was, de zgn. *zuurdesem*.

Voor *zuurdesem* zijn in de Oostvlaamse dialecten nog allerlei benamingen bekend :

- (samenstellingen met) *desem* : hoofdzakelijk in het noordwesten en het noorden van de provincie ;
- samenstellingen met *deeg* : verspreid in het noorden (vooral het Waasland) ;
- *he(i)sel* : in het zuidwesten (en aangrenzend West-Vlaanderen) ;
- *heef/neef* : ongeveer de oostelijke helft (ook in Brabant). Zie kaart 3.

---

(4) Zie C. TAVERNIER, *De Franse n mouillé en voormalige l mouillé op het einde van het woord in de Zuidn. dialecten*, in *H.C.T.D.*, XLIV (1970), blz. 43-103.

KAART 3 : zuurdesem.

┆	desem	—	zuurdeeg
┆┆	zuurdesem	┆	voordeeg
┆┆┆	voordesem	●	(n)ieef
		▲	(h)el(i)sel
		~	zetsel

De laatste twee benamingen zijn afleidingen van het werkwoord *heffen* = doen rijzen (cfr. ook het Frans : *levure* = gist, van het ww. *lever*).

He(i)sel gaat terug op *heef-sel* (= het middel waarmee men heft, d.w.z. doet rijzen, net als *stijf-sel* = middel waarmee men stijf maakt).

Neef is een sekundaire vorm bij *(h)eeft*. Beide vormen verhouden zich als *nonkel* tot *onkel*. *Neef* en *nonkel* berusten op een verkeerde ontleding (metanalyse) van verbindingen als *den eef/mijnen onkel* → *de neef/mijne nonkel*.

Het *knedén* (in sommige dialecten : *het brood werken*) was een erg lastige karwei : bloem, gist en water moesten tot een soepele substantie omgewerkt worden.

Als er tarwebloem gebruikt werd, kon men het werk met de vuisten en de handen doen, maar voor een grote *bakte* met de stroevare roggebloem was het beste middel er met propere voeten door te gaan (dialekt : *den deeg trampelen* of *trippelen*). Dat was dan weer mannenwerk, om hygiënische redenen zegt de ene (vrouwen droegen tot een 50 jaar geleden meestal geen broeken), om praktische redenen zegt de andere (als een vrouw haar maandstonden had, wou het deeg achteraf soms niet goed rijzen). Na een eerste kneedbeurt liet men het deeg een beetje *rusten*. Daarna kwam er een tweede kneedbeurt. Als het deeg genoeg gerezen was, sneed men (soms met een gewoon mes, maar meestal met een speciaal *deegmes*) een klomp deeg af en vormde die tot een brood. De gevormde broden werden bloot of in mandjes nog wat te rijzen gezet. (Het brood moest nog wat *gaan*).

Om het laatste deeg in de trog samen te schrapen gebruikte men meestal een *trogkrabber* (dialekt ook : *trogshreper*/*moeldeshreper*). Sommigen beschikten over een werktuig waarin deegmes (aan de ene kant) en trogkrabber (aan de andere kant) gekombineerd waren. In de meeste gezinnen met kinderen bestond het gebruik dat het laatste deeg niet tot brood, maar tot een *oven(n)koek* verwerkt werd. Dat was toen een grote lekkernij.

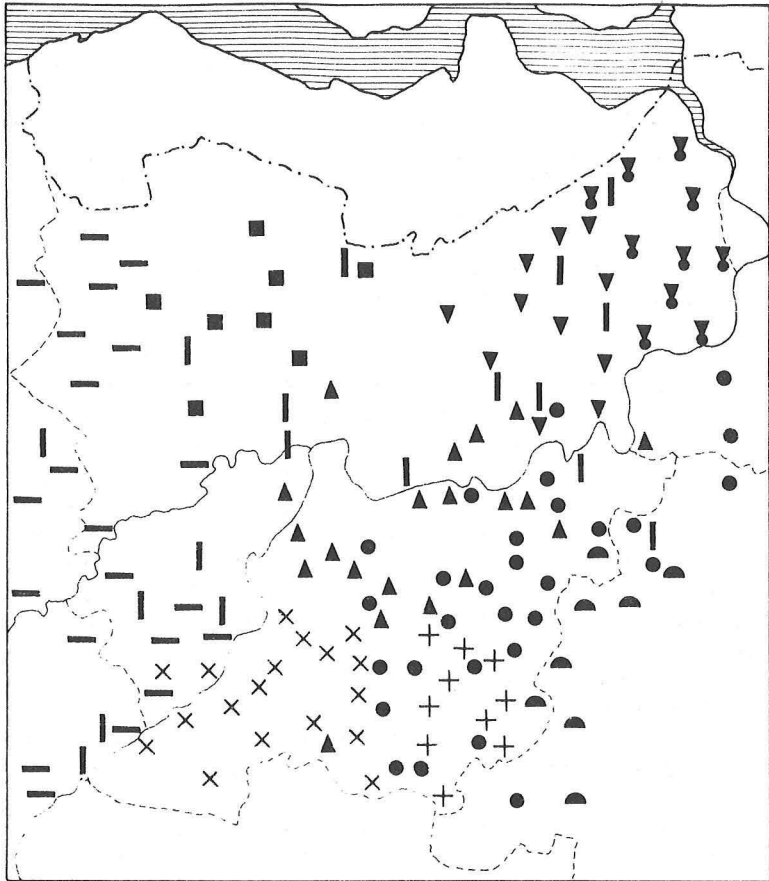
2.2. Het stoken

Intussen had de man zijn niet in ledigheid doorgebracht.

Hij moest nl. de oven *heten* tegen dat de broden gemaakt waren.

Voor het stoken werden allerlei soorten hout gebruikt.

Het fijnst waren de bussels met takken van doornstruiken en doornhagen. Meestal echter werden iets grovere takkebossen (vaak wilgenhout) gebruikt.

KAART 4 : takkebos.

	bussel		budze
	bus		boezje
	bonnink		spinse
	mutsaard		pinse
	heetsel		pinsaard

Door VERSTEGEN (5) zijn we behoorlijk ingelicht over de Oost-vlaamse benamingen voor zo'n takkebos. Die zijn nogal talrijk : *bus/bussel, bonnink, spinse/pinse/pinsaard, budze/boezje* en *mutsaard*.

- *Bus* : komt vooral voor in het (noord)westen. Het is in feite de westelijke klankvorm van Ndl. *bos*, dat ook „bundel” betekent. *Bussel* is oorspr. het verkleinwoord.
- *Budze* (en varianten *buzje/boezje*) : komt voor in het zuiden van Oost-Vlaanderen. Dit is een Frans leenwoord (Oudpikardisch *bouge*). (6)
- *Bonnink* : moeten wij vooral in het Meetjesland en in het Land van Nevele situeren. Het is een jongere vorm van *bon-ding* (= „wat men samenbindt”).
- *Spinse/pinse/pinsaard* : komt vooral voor in het Waasland, het Land van Dendermonde en de streek ten zuiden van Gent. *Spinse* is oorspronkelijk een Romaans woord (cfr. sommige Waalse dialecten : *spincher* = snoeien, uitdunnen) ; letterlijk betekent het „wat men uitgedund/gesnoeid heeft”. Het wegvallen van *s* in *pinse* is onverklaarbaar. *Pinsaard* is waarschijnlijk een „kruising” van *pinse* en *mutsaard*.
- *Mutsaard* : komt in het zuidoosten van de provincie voor. De oorsprong is zeer duister. Het zou een afleiding zijn van het nu uitgestorven ww. *mutsen*, vermoedelijk een Romaans leenwoord met de betekenis „verminken, afsnijden”.

Zie kaart 4.

Vooraf de beroepsbakkers maar af en toe ook de thuisbakkers gebruiken soms grove, al dan niet gekliefde stokken of knuppels van ongeveer 70 cm lang. Daarvoor heb ik in Oost-Vlaanderen de benamingen *fasseel, schei* of *scheier* gehoord.

- *Fasseel* : een Romaans leenwoord (cfr. de *-eel-* uitgang), dat uiteindelijk teruggaat op Latijn *fasces* = bundel.
- *Schei/scheier* : afleidingen van het ww. *scheiden* (nl. „wat men gescheiden heeft”).

---

(5) V. VERSTEGEN, *De mutsaard*, in *H.C.T.D.*, XIII (1939), blz. 361-384.

(6) Zie hiervoor M. HOEBEKE, *Zuidoostvlaams BUDZE „mutsaard”* : cfr. *bouge en bonghe*, in *H.C.T.D.*, XLI (1967), blz. 132-158.

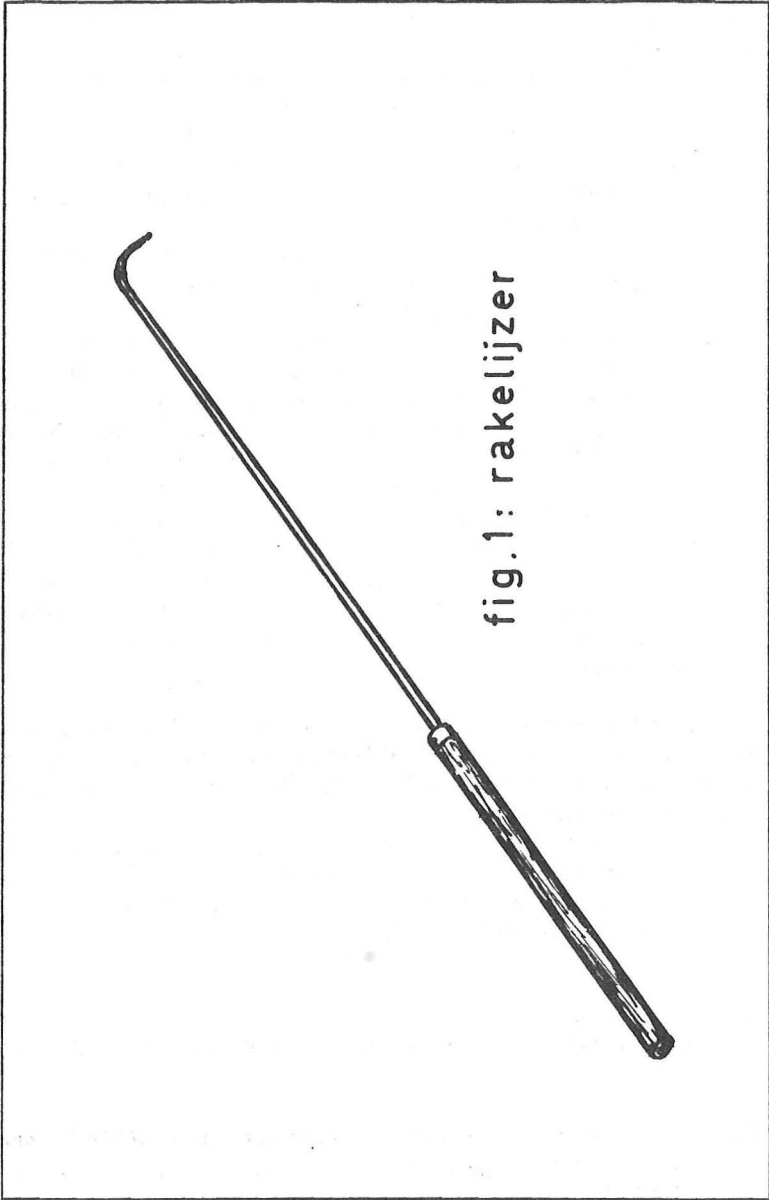

fig.1: rakelijzer

Het stoken van de oven was een hele kunst want de oven moest overal gelijkmatig geheet worden. Daartoe werd de vuurhaard geregeld verplaatst of verspreid, meestal met een lange ijzeren staaf die aan het einde haaks omgebogen was (zie fig. 1).

In het A.B.N. noemt men dat het *rakelijzer*, maar in de Oostvlaamse dialecten komt een hele waaier van benamingen voor :

- Afleidingen (stam alleen of stam + *aar*) van de ww. *rokelen*, *rakelen*, *rekelen*, *rotelen*, *reutelen*.

Die komen zowat overal in de provincie voor.

- Samenstellingen met die ww. als eerste deel, en als 2e deel :
  - *pertse* (een leenwoord, dat teruggaat op een Romaanse grondvorm *perchia*), komt vooral in Zuid-Oost-Vlaanderen voor. Het enkelvoudige woord (*een pertse*) is echter ook in het Land van Nevele in gebruik (betekenis : een lange stok).
  - *ijzer* (betekenis is duidelijk), komt ook vooral in Zuid-Oost-Vlaanderen voor.
  - *kodde* (alweer een Romaans leenwoord, dat teruggaat op Latijn *cauda* = stok, in sommige streken ook nog bekend in *koddebeier* = letterlijk iemand die met een stok heen en weer slaat = veldwachter), is vooral in het Waasland en aan de Schelde tussen Gent en Dendermonde gebruikelijk.
- Samenstellingen met *oven* als 1e deel, als tweede deel :
  - *haak* (ten zuiden van Gent).
  - *staak/stok* (idem).
  - *roerder* (in het zuidwesten).

In West-Vlaanderen noemt men dit werktuig vaak een *loete* (een oude afleiding van het ww. *laden* ?). Ruimer bekend is *beerloete* = lepel om gier (*aal/beer*) te scheppen.

De oven was heet genoeg als de koepel rondom wit geworden was. Het vuur werd afgeremd en de resten van het smeulende hout werden - weer met het rakelijzer, soms met een *ovens Chop* - uit de oven verwijderd. Daartoe werd er onder de ovenmond een ijzeren pot geplaatst : de *doofpot* (vandaar de uitdrukking : „iets in de doofpot stoppen"). Dialektbenamingen voor die ketel zijn in onze provincie o.a. *bluspot*, *blus-ton*, *doofpot*, *marmiet* en *does*.

- *Marmiet* is zonder twijfel een Frans leenwoord (fra. *marmite* = grote ketel). In het westen van de provincie is dit woord amper bekend.

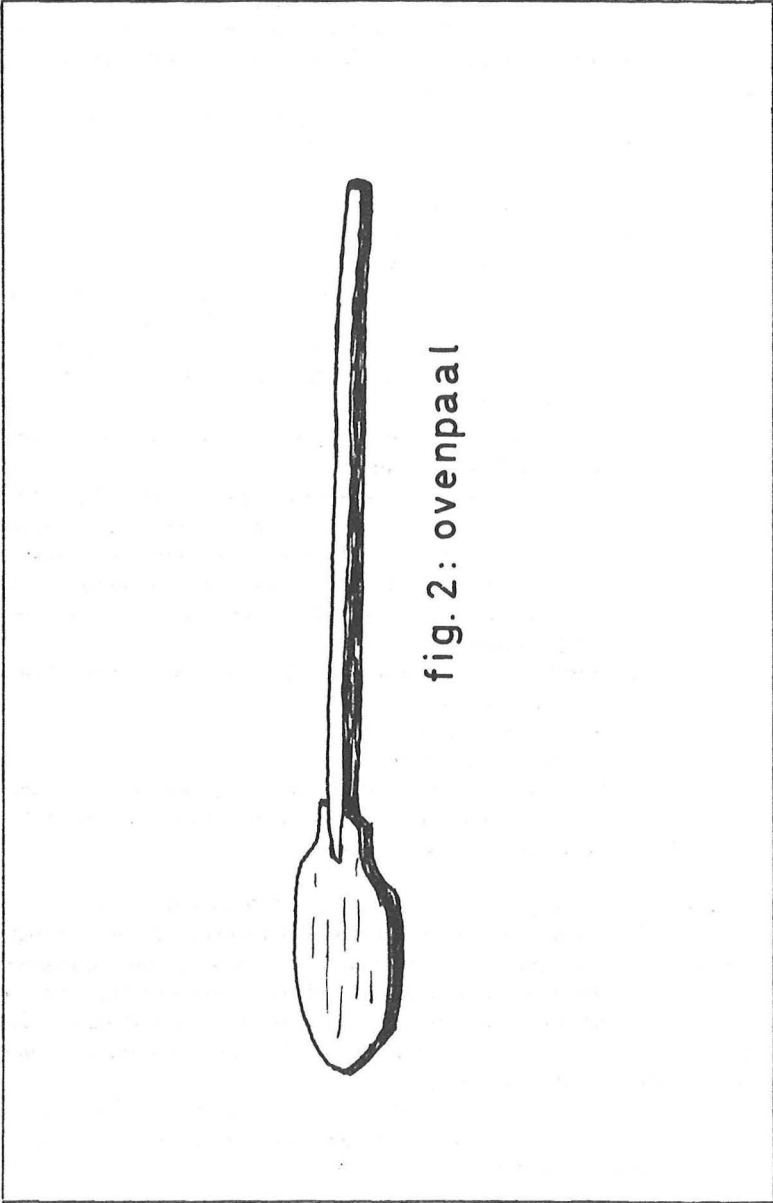

fig. 2: ovenpaal

- *Does* is een wegwijzend woord. Het is overal een benaming voor een grote ketel, die diverse functies kon hebben (b.v. heel vaak om het varkenseten te koken). Duistere etymologie.

Ook voor de houtskool hebben wij heel wat dialectwoorden : *bluskolen*, *bakkerskolen*, *doofkolen*, *ovenkolen*, *houtskolen* en *boskolen* (*bos* hier in de betekenis van „hout“).

De houtskool kon voor alles en nog wat dienen : als meststof voor de tuin, om het vuur in de kachel aan te maken, voor het wierookvat in de kerk, om groente tegen slakken te beschermen, om allerlei kwalen en ongemakken bij mens en dier tegen te gaan (b.v. gewollen voeten, diarree bij dieren, enz.). Met de *ovendweil* (een groot woord voor een natte jutezak of zo die men rond een stok gebonden had) werd de ovenvloer nog eens propergeveegd en de oven was klaar voor het brood.

3. Het bakken zelf

Intussen waren de gezenen broden op een grote plank gerangschikt (dialect : *de broodplank* of *het broodberd*). Die plank bracht men tot bij de oven en van daarop werden de broden (bloot of in blikken) in de oven geschoven (dialect : *geschoten*). Dat gebeurde met de *ovenpaal*. De ovenpaal was doorgaans van hout ; ze bestond uit een steel van 1,5 à 2,5 m en een ovaal of tongvormigblad, waarop de broden gelegd worden (zie fig. 2). In de Oostvlaamse dialecten heet dat voorwerp over het algemeen de *ovenpaal* (< Latijn *pala* = schop), soms ook wel eens de *broo(d)paal*, *ovenschap* of *broo(d)schap*.

In het Nederlandse taalgebied is het *ovenpaal*- gebied heel groot ; het bestrijkt Frans-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, het grootste deel van Brabant, stukken van Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland. (7)

Elders komen nog heel wat andere benamingen voor.

De belangrijkste zijn :

- *schierter*, *broodschieter*, *inschieter*
- *schuif*, *broodschuiver*
- *zwaalde* (+ varianten)
- *schoelde* (+ varianten)
- *schoot/scheut* en *schotel/scheutel* (+ samenstellingen)
- *spaan*, *broodspaan*
- *schop*, *ovenschap*, *broodschap*.

---

(7) Zie de kaart bij G. DE SCHUTTER - J. TAELEMAN, *De ovenpaal. Een kommentaar bij de woordkaart voor het Nederlandse taalgebied*, Amsterdam 1972.

De blikken waarin de broden soms te bakken gezet werden, vertonen in onze provincie ook heel wat benamingsvariatie. Wij noteerden o.a. *teel* (zuidoosten), *platiene* (zuiden) en *blek* (zowat overal elders).

- *Teel* (A.N. *teil*) : heeft in feite dezelfde herkomst als *tegel* (< Latijn *tegula* = oorspr. „dakpan“).
- *Platiene* : is alweer een Frans leenwoord.

De Zuidoostvlaamse dialecten hebben meer Franse woorden overgenomen dan de rest van de provincie.

Als de broden in de oven waren, werd het *ovengat* afgesloten.

Aan de moderne ovens was/is er een ijzeren deurtje met een kruk (dialekt : *klink* = een afleiding van een oud ww. *klinken* = vastklampen, cfr. *klinknagel*), maar vroeger moest men zich met primitiever middelen behelpen. O.a. kon er voor de ovenmuil een *plank* (dialekt : *ovenberd* of *ovenschof*) aangebracht worden die men met een stok stutte. Als er reten waren tussen de oven en de plank dan werden die toegestroken en dichtgestopt met een beetje deeg, wat modder en zelfs koeiendrek. Dat systeem had één voordeel : als de oven werkelijk te heet aanging, kon men die specie gedeeltelijk lospeuteren en dan hoorde men de hete lucht zelfs ontsnappen door die spleet.

Het brood moest ongeveer 1 uur of iets meer in de oven zitten.

Dan was het klaar. Een voor een werden de broden eruit gehaald met de *paal* en op de broodplank gelegd. Vandaar werden ze naar de koele kelder overgebracht. De grote wekelijkse karwei was nu ten einde.

Vrijdag was zowat overal de traditionele bakdag : dan had men nl. vers brood voor het weekeinde.

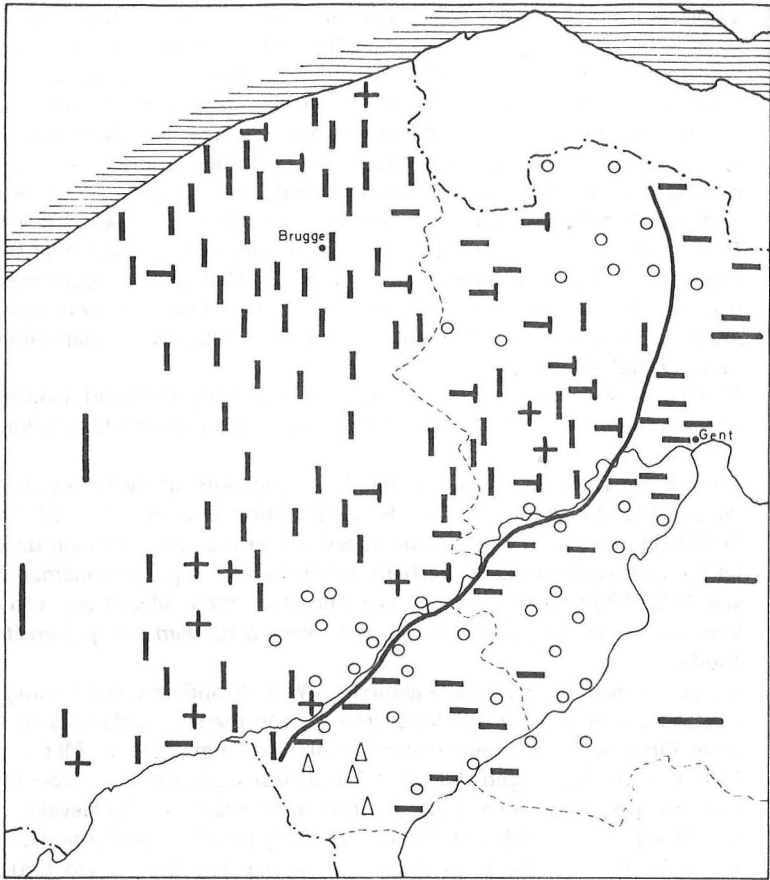
4. Een boterham

Zo'n levend verse boterham was werkelijk een versnapering en moeder werd dan ook voortdurend door de kinderen aangemaand om zo'n *boterham* of *stute* aan te snijden. Met deze laatste dialektbenamingen voor de snede brood sluiten wij ook onze eksploratietocht naar het ambachtelijk broodbakken af.

Vele Oostvlaamse lezers zullen de term *stute* ofwel niet ofwel maar passief kennen. Bij de lezers uit het Land van Nevele en het Meetjesland maakt het woord wellicht een „ouderwetse" indruk : als kind zijn ze er waarschijnlijk al op gewezen dat dat een „plat" woord is en dat je beter om een „boterham" vraagt. Westvlaamse lezers echter zullen *stute* wellicht als een levend woord ervaren.

De geschiedenis van *boterham* en *stute* is te merkwaardig om niet even verteld te worden.

Het woord *boterham*, dat nu overal in het Nederlandse taalgebied ge-

KAART 5: boterham.

- geen opgave
- oostgrens stute
- ┆ stute
- + stute + boterham
- ┆ boterham (archaisch stute)
- boterham
- △ snee

bruikt wordt en overal de andere benamingen aan het verdringen is, kende een spektakulaire opmars.

Vóór de 16de eeuw wordt het nergens vermeld maar amper 4 eeuwen later is het overal in gebruik, in Vlaanderen ten nadele van *stute* (een Germaans woord met de betekenis „blok“, „homp“ ; let op de „West-vlaamse“ *uu*, die in Oost-Vlaanderen geen *ui* geworden is). Het sukses van het woord is voorlopig onverklaarbaar, evenzeer als de etymologie ervan duister is. Het eerste deel, *boter*, is duidelijk, maar het tweede niet. De etymologen opperen voorzichtig dat er uitgegaan moet worden niet van *boterham* maar van *boter-ram* ; ze verwijzen daarbij naar het Rijnlandse woord *remmel* (= dik stuk brood, homp), maar alles blijft onzeker. Er kan m.i. even goed gedacht worden aan een oorspronkelijke vorm *boterham*, waarbij het tweede deel hetzelfde zou zijn als *haam* in *lic-haam* (= lijf-omhulsel), dus letterlijk zou dat dan betekenen : omhulsel voor boter.

Illustratief voor de opmars van dit (in oorsprong duistere) woord in Vlaanderen tijdens de laatste decennia is in alle geval de laatste kaart. (Zie kaart 5).

Deze kaart is getekend aan de hand van gegevens uit de *Reeks Nederlandse Dialektatlassen* (o.l.v. de Gentse hoogleraren E. BLANQUAERT en W. PEE). In die atlassen is er o.a. gevraagd naar de dialektbenamingen voor de boterham. In Vlaanderen zijn die opnamen tussen 1928-1939 gemaakt en de kaart geeft de toenmalige stand van zaken weer in de (ongelijke) tweestrijd tussen *boterham* (jonger) en *stute* (ouder).

We zien een homogeen *stute*-gebied in West-Vlaanderen, een homogeen *boterham*-gebied in Oost-Vlaanderen en een mengzone daartussen. De volle lijn bakent de meest oostelijke plaatsen met *stute* af. Met zekerheid kunnen we zeggen dat nu, 40 à 50 jaar later, die grens veel meer naar het westen getrokken moet worden. In het Land van Nevele en in het Meetjesland wordt het woord *stute* nog enkel in gewild archaische taal gebruikt. Als alledaags woord is het ver naar het westen teruggedrongen.

Met dit mooie bewijs dat dialecten evolueren en veranderen, kunnen wij deze taal- en zaakkundige verkenning van het ambachtelijk broodbakken afsluiten.

Slotbedenking

Door Ph. BLOMMAERT, een pionier van de Vlaamse beweging, is in de eerste helft van de 19de eeuw ooit gezegd : „De taal is gans het volk“. Zoals elke waarheid is die wel al te vaak misbruikt, maar het is een feit dat de taal (dus evenzeer het dialect) een perfecte spiegel is van

wat er op een bepaald ogenblik in een bepaalde samenleving bestaat en gebeurt. Dat heb ik o.a. met deze bijdrage willen illustreren : als wij NU vele van de besproken dialectwoorden niet meer gebruiken, dan is dat niet toe te schrijven aan een bewuste beslissing van een aantal - eventueel prominente - personen maar aan objektieve veranderingen in ons samenlevingspatroon, waardoor bepaalde handelingen, begrippen en zaken alsook hun *benamingen* hun functie verloren hebben. M.a.w. het weerspiegelt een bepaalde evolutie in onze samenleving. Tegenover die evolutie kunnen wij als heemkundigen twee houdingen aannemen :

- (°) Vanuit de konstatering dat die evolutie meestal neerkomt op een verarming en nivellering van de dialecten, zouden wij ertoe kunnen besluiten onze beste krachten in te zetten om (taalkundig) te redden wat kan, m.a.w. om te strijden voor het behoud (in het dagelijkse leven) van die vroegere rijkdom. Een dergelijke konservatorenhouding is in de *taalkunde* m.i. zinloos. Een taal is immers een organisch iets : wat niet meer functioneel is sterft af. En die evolutie is onomkeerbaar.
- (°) Wij zouden er ook een zakelijke houding tegenover kunnen aannemen, wat m.i. het enige zinvolle is. In dat geval *aanvaarden* wij verandering, ook in de taal en nemen wij de taak op ons nauwkeurig te *registreren* wat taalkundig bestaat en wat wij zien veranderen in ons leven.

Ook - en zelfs vooral - zo'n houding kan waardegeladen en erg waardevol zijn : op die manier geven wij nl. het taalkundige heden als spiegel van het maatschappelijke heden getrouw door aan hen die na ons zullen leven.

Literatuur

Behalve de geciteerde werken raadpleegde ik ook :

- H. MEISE, *So backt der Bauer sein Brot*, Bielefeld, 1959.
- J. WEYNS, *Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen*, Sint-Martens-Latem, 1963.
- E. EYLENBOSCH, *Een taal- en volkskundig onderzoek naar het broodbakken bij de boer in het Pajottenland*, Gent, 1967.

Johan TAELEMAN

LUITENANT-KOLONEL AUGUSTE, LOUIS, LUCIEN HAUS, EEN MINDER BEKEND NEVELAAR

De familie Haus

Toen vrederechter Schatteman zijn ambt nederlegde, kwam de plaats van rechter van het kanton Nevele vrij.

In dit ambt werd dhr. Ernest-Victor-Auguste Haus benoemd.

Hij was de zoon van Auguste Haus en van M. Mestdagh en aanschouwde het daglicht te Gent op 21 mei 1853. De jonge Haus werd doctor in de rechten in 1875, werd in hetzelfde jaar rechter bij de rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde, maar bij het vacant worden van de plaats te Nevele werd Dr. E.V.A. Haus er benoemd op 18 maart 1881. Hij nam zijn intrek in een woning gelegen in de Langemunt nr. 7, het hoekhuis naast de Kattestraat, nu eigendom van Mevr. wed. A. De Pauw.

Op 21 september 1888 huwde hij te Aalter met Hortense Smessaert, die er geboren werd op 20 januari 1870 en er overleed op 18 september 1937. Rechter Haus was een zeer gewaardeerd man, rechtzinnig en menselijk. Op de foto's van de Nevelse maatschappijen zoals, schutter-, toeneel-, muziek-, en kaarterversenigingen staat rechter Haus telkens voor-aan.

Hij overleed te Nevele op 15 september 1905.

De familie Haus bezat een mooi buitenverblijf te Aalter dat nu nog bestaat op de Sterrewijk nr. 53. (Zie foto)

Uit deze echtverbintenis werden twee kinderen geboren, namelijk Marie-Auguste Haus, geboren te Aalter op 6 september 1890. Ze huwde te Londen op 21 augustus 1915 met Pierre-Prudent-Marie-Julie Beghain, doctor in de wetenschappen, secretaris generaal van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijke Vorsing, oudstrijder 1914-1918, oorlogs-invalide, Officier in de Kroonorde. Hij werd geboren te Gent op 3 mei 1891 en overleed te Brussel op 9 augustus 1945 en was de zoon van Pierre-Yron Beghain en van Prudence de Rudder.

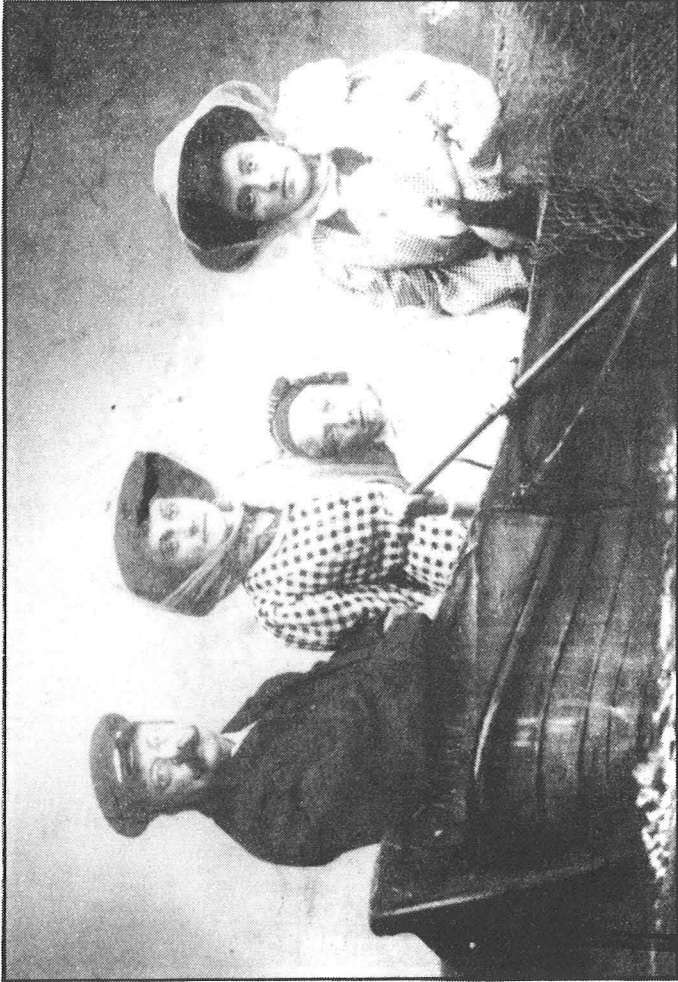
Het tweede kind uit dit huwelijk was een zoon, Auguste, Louis, Lucien Haus.

Luitenant-kolonel A.L.L. Haus

Auguste, Louis, Lucien werd te Nevele geboren op 18 januari 1892 in de Langemunt nr. 7. Toen de eerste wereldoorlog uitbrak in 1914 deed hij rechtsstudies, niets wees er echter op dat hij een militaire loopbaan tegemoet ging. In 1914 bood hij zich aan als vrijwilliger en kreeg zijn officiersster aan de IJzer, hij beëindigde de oorlog als kapitein.

Kort voor de wapenstilstand werd hij vermeld in het dagorder van het

Jeugdfoto van A. Haus samen met ouders en tante.
(Foto : D. D'Hooge, Nevele).

Lt. colonel Auguste-Louis-Lucien HAUS
(1892 - 1948)
(Foto : Centrale bibliotheek, R.U.G.)

leger als : „*Waardevol officier met een grote zin voor initiatief in opdrachten, op 31 oktober 1918 werd hij door zijn overste gelast zich naar de eerste linie te begeven om er een waarnemingspost te installeren in een huis dicht bij het slagveld. Hij heeft deze taak met dapperheid vervuld, op deze manier verstreekte hij kostbare gegevens over het verloop van de strijd*“.

Na het einde van de oorlog, vond hij het te laat om zijn onderbroken rechtsstudies voort te zetten en bleef bij het leger in dienst.

Eerst werd hij verbonden aan het tankregiment te Sint-Denijs-Westrem en later bij de schoolcompagnie van de 2de linie in de Leopoldskazerne te Gent, waar hij bevorderd werd tot majoor. Hij voerde later een compagnie Ardeense jagers aan te Bastogne. Toen de tweede wereldoorlog uitbrak maakte hij de 18-daagse veldtocht mee als majoor die het bevel voerde over het 9de bataljon van het 22ste linieregiment dat slag leverde te Ronsele.

Na de capitulatie werd hij krijgsgevangen genomen en naar Duitsland gevoerd.

Om gezondheidsredenen en als groot oorlogsinvaliden werd hij op 4 mei 1942 naar zijn land teruggezonden.

Amper terug in België - reeds op 8 juni - en ondanks zijn slechte gezondheidstoestand sloot hij zich aan bij het geheim leger, de enige groepering van de weerstand, die tijdens de bezetting als nationale eenheid was erkend door Londen.

Hij werd eerst militair raadgever, vervolgens commandant van de Gentse sector, stafoverste en in februari 1944 commandant van de zone III. Hij richtte een massa activiteiten in zoals bewapening, geheime zendingen, uitdelen van fondsen, sabotages, onderbrengen van krijgsgevangenen en geallieerden.

Luitenant-kolonel Haus als kapitein bij het 2e linieregiment in de Leopoldskazerne te Gent in 1930.
(Foto : Koninklijk Museum van het leger en van de krijgsgeschiedenis).

Tijdens de aktie en de aanslag in de Papegaaistraat te Gent, op 15 juli 1944, kon hij op het nippertje ontsnappen (*). Maar de Duitsers namen zijn vrouw en dochter gevangen en voerden ze naar het concentratiekamp van Ravensbrück, waar beiden omkwamen.

Vermelden we nog dat luitenant-kolonel Haus gehuwd was te Gent op 3 februari 1923 met Marguerite, Felix, Vitaline, Fanny, Henriette de Puydt. Ze was geboren in Elsene en overleed op 20 december 1944. Uit deze echtverbintenis werd op 15 december 1923 een dochter geboren namelijk Heliane, Elisabeth, Jacqueline Haus.

Ze nam ook deel aan de verschillende patriottische activiteiten van haar ouders, werd aangehouden op 18 juli 1944 en samen met haar moeder naar Ravensbrück gevoerd waar ze eveneens omkwam op 27 december 1944.

Luitenant-kolonel Auguste Haus trok zich na de bevrijding terug bij zijn familie te Aalter. In ziekelijke toestand werd hij naar het hospitaal te Gent overgebracht waar hij overleed op 15 september 1948.

's Lands erkentelijkheid aan de familie

Na den tweede wereldoorlog op 26 april 1946 werd Auguste Haus gepromoveerd tot luitenant-kolonel en Commandeur in de Kroonorde met palm.

Tevens ontving hij het oorlogskruis met de vermelding : *„Bezielde officier met een krijgshaftigheid die hij doorgaf aan als zijn ondergeschikten. Hij verzekerde met brio het bevel over een zone en getuigde van zoveel moed als kalmte in de moeilijkste situaties“*.

(*) In de nacht van 12 op 13 juni 1944, had de Gestapo zich te Gavere meester gemaakt van een uit Engeland gestuurde kapitein van de Belgische parachutisten, zijn schuilnaam was „Martin“.

De man zat gevangen in de Gentse gevangenis „Nieuwe Wandeling“ en zou overgebracht worden naar de G.F.P., die gelegen was op de Kouter. Voor dit werk werd altijd een acajoukleurige auto van de Gestapo gebruikt, die dan ook nog altijd de zelfde weg aflegde. Het schuiloord „Le Heron“ werkte een plan uit om Martin te bevrijden. Toen nu op 15 juli 1944 de auto van de Nieuwe Wandeling vertrok op weg naar de Kouter, werd hij tot staan gebracht in de Papegaaistraat, door een stootkar die de weg versperde. Leden van boven vermelde groep sprongen naar voor en schoten de Gestapobewakers en de voerder dood. Martin werd uit de auto bevrijd en in allerijl naar Oostakker-Lourdes gebracht, waar hij onderdook. Zo werd Kapitein „Martin“ - zijn eigenlijke naam was Albert Mèlot - afkomstig uit Gembloux (Namen) - bevrijd.

Kalvariekruis bij het domein Haus te Aalter
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

Herdenkingssteen aan het Kalvariekruis bij het domein Haus te Aalter.
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

Hij was ook officier in de Leopoldorde, officier in de orde van Leopold-II met zwaarden, werd vereremerkt met het oorlogskruis 1914-1918, de Medaille van de Weerstand 1940-1945 en de medal of Freedom U.S.A.

Aan zijn echtgenote kende de Prins Regent postuum bij besluit van 11 oktober 1948 de volgende vereremeringen toe : het ridderkruis in de orde van Leopold-II met palm, het oorlogskruis van de oorlog 1940-1945 met palm en de Medaille van de Weerstand met de volgende vermelding : „*Actief en toegewijd lid van het Geheim Leger vervulde gevaarlijke opdrachten die haar werden opgedrongen met een vastberadenheid en moed die haar tot eer strekken*”.

Aan dochter Heliane werd bij besluit van de Prins Regent op 11 oktober 1948 postuum toegekend : het ridderkruis in de orde van Leopold-II met palm, het oorlogskruis 1940 met palm en de Medaille van de Weerstand met dezelfde vermelding als haar moeder.

Herinneringen aan de familie Haus

Op het kerkhof van Aalter, oud gedeelte, staat het grafmonument van luitenant-kolonel Haus. Het is een sombere steen in arduin met de volgende woorden : *Rustplaats van Luitenant Kolonel August Haus, 1892-1948, Rust in Vrede.*

Op de Sterrewijk, 53, te Aalter treft men nog het mooie buitenverblijf aan de familie Haus. Het verblijf heeft wel enige verbouwingen ondergaan, maar het is zeer mooi gelegen aan het einde van een prachtige dreef die er naar toe leidt.

Te Aalter op de Sterrewijk, op enkele meter van het domein, staat een Kalvarieberg, een weinig verheven boven de straten, overschaduwde door drie mooie linden.

Onder de Kristus is een arduinen plaat aangebracht met het volgende opschrift :

Vroom aandenken aan Mrite, F.V.F.H. de Puydt, ech. A. Haus ° 5-10-93, † Ravensbrück deber 44, Heliane-E.J. Haus ° 15-12-23, † Ravensbrück 27-12-44, Jean L.F.M.G. Haus ° 20-2-1920, † Bremen Schutzenhof 9-2-45, Kol Auguste L.L. Haus Kdt Zone II Geheim-Leger, † 19-1-1892, † Gent 15-9-1948. Gestorven voor vorst en Vaderland. Twee familiewapens en de spreuk „Spes Constanter” (hoop en vastberadenheid) versieren de steen.

Op 16 oktober 1949 werd aan de Leopoldskazerne te Gent, op de hoek van de Leopold-II-laan en de Kunstlaan, een gedenksteen ingewijd met het volgende opschrift : *In memoriam Lt. Kolonel Haus, bevelhebber der zone II van het geheim leger en tot hulde van haar 1148 helden gestorven voor het vaderland.* De Latijnse tekst op de plaat betekent : „*Ik heb geloofd, ik heb gestreden, ik heb volhard, ik heb overwonnen*”.

Graf van Lt.-Kolonel A. Haus op het kerkhof te Aalter.
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

De vrouw en het jonge meisje rechts herinneren aan zijn vrouw en dochter, de groep links symboliseert het vaderland. In het midden houdt de weerstander de fakkel van het geloof en het zwaard van de strijd hoog. Onder de armen zijn de wapenschilden van Oost- en West-Vlaanderen en het kenteken van het geheim leger zichtbaar. Deze bronzen gedenkplaat is het werk van de Zwijnaardse beeldhouwer-bronsgieter Georges Vindevogel.

Geraadpleegde werken en bronnen

Bevolkingsregisters Nevele, 1880-1885 en volgende, Gemeentearchief Nevele.

Tablettes des Flandres, tome 6, Bruges, 1955.

K. HAERENS, *Gentse Gedenkplaten*, Gent, 1976.

De Schakel, maandblad van de verbroedering staf zone III, V Leger en diversen, 7 (1969), nr. 71, maart-april, uitg. G. De Waele, Gent.

Mijn dank gaat ook naar mevr. Dr. Greta Millis-Proost, conservator van de centrale bibliotheek, Rijksuniversiteit, Gent en naar dhr. J. Lorette, conservator-afdelingshoofd van het Koninklijk Museum voor het Leger en van de Krijgsgeschiedenis te Brussel. Elk hebben ze ons foto's en documenten bezorgd die een hulp waren bij de samenstelling van dit artikel.

Antoine en Jan JANSSENS,
Nevele.

“VLAANDERENS ZONEN”,

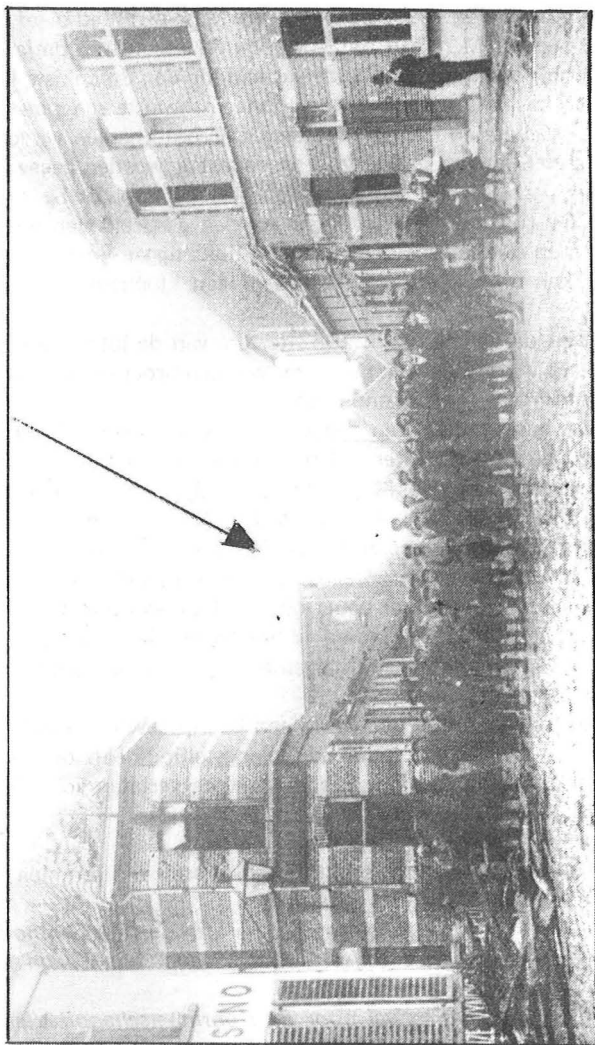
EEN TONEELTRADITIE TE LOTENHULLE

Zoals in veel Vlaamse gemeenten leeft te Lotenhulle eveneens een zeker cultuurleven. Tientallen organisaties wedijveren met mekaar om door één of andere manifestatie in de kijker te komen. Het is niettemin een feit dat de zang- en toneelvereniging „Vlaanderens Zonen” hoog boven alle andere uitsteekt. Reeds 97 jaar van intense activiteiten liggen achter de rug en dit is zeker een referentie. Op het eerste gezicht zou men over een dergelijke periode een lijvig boekdeel moeten kunnen samenstellen. Voor Lotenhulle blijkt dit niet het geval te zijn want als men sommige inwoners moet geloven dan zou in de beginperiode weinig aan het papier toevertrouwd zijn. Robert Slock, de gewezen, overleden penningmeester van „de Kurre”, zoals die ter plaatse in de volksmond wordt genoemd, was de best aangewezen persoon om het wel en wee van het toneelleven te Lotenhulle uit de doeken te doen.

De stichting dateert van 1882, ten tijde van Pastoor D’Hooge, toen enkele zangers van het hoogzaal met het voorstel voor de pinnen kwamen om een zangvereniging boven de doopvont te houden. Men bedoelde het als een reactie in de toenmalige schoolstrijd en eveneens als bevordering van kerk- en koorzang. Een negental personen o.w. Henry Van Watermeulen, Adolf Slock, koster Dolf Claeys en Charles Van Braeckel gaven de nodige stootkracht aan de nieuwbakken vereniging die weldra in de kijker liep toen men ging optreden in festivals of instond voor opulstering van de schoolfeesten. Als typisch feitje weet men nog aan te stippen dat een uitstap van de leden omtrent de jaarwisseling een adering betekende voor de verenigingskas, van vier frank. Het toenmalig bestuur kwam in 1892 tot de gelukkige bevinding dat men ook voor toneelopvoeringen over genoegzaam spelers beschikte zodat van die periode af geregeld om beurt ofwel een zang- of een toneelstuk voor het voetlicht werd gebracht. De volledige opbrengst was dan voor liefdadige doeleinden bestemd. Stukken waarmede toen heel wat successen werden geboekt waren „*Robrecht van Eine*”, „*Reginald van Valkenburg*” en „*Gerardus de Zwarte*”. Gemeenteontvanger Henry Boghaert nam de taak van regisseur op zich.

Een ommekeer in minder gunstige zin kwam toen pastoor Van den Abeele te Lotenhulle werd aangesteld en voor toneelbedrijvigheid weinig sympathieën aan de dag legde. Rusteloos bleef men daarom evenmin want intussen kregen „Vlaanderens Zonen” een prachtige banier, wat voor de trouwe leden een stimulans bleek te zijn om ook in die moeilijke omstandigheden kop boven water te houden.

Grote plaats met zicht op patronage
in 1914-1918

„Den Tap” te Lotenhulle, waar de eerste voorstellingen werden gegeven.
Foto genomen na de beschieting in de Eerste Wereldoorlog.

De oorlogsjaren van 1940 zouden een felle klap betekenen voor de vereniging, toen een inslaande granaat de hele zaal van de „Tap” in de Aalterstraat met zijn hebben en houden te gronde vernietigde. Heel wat materiaal ging hierbij reddeloos verloren. Maar de moed bleef niet in de schoenen steken. Men had het er voor over om tussen de jaren 1940-1945 het hele magazijn van handelaar Isidoor Van Steenkiste leeg te halen om er naar best vermogen een toneelruimte te scheppen. Meester Achiel De Meyere en nadien meester De Grootte namen vervolgens het roer in handen en van dan af zou de voorkeur worden gegeven aan toneelopvoeringen, al was het maar om pastoor Van der Sypt genoeg te doen. De tijd dat toneelstukken werden gespeeld van vijf en meer uren liet men om verscheidene redenen links liggen en men zou er zich toe beperken afwisselend een drama of een kluchtspel op te voeren.

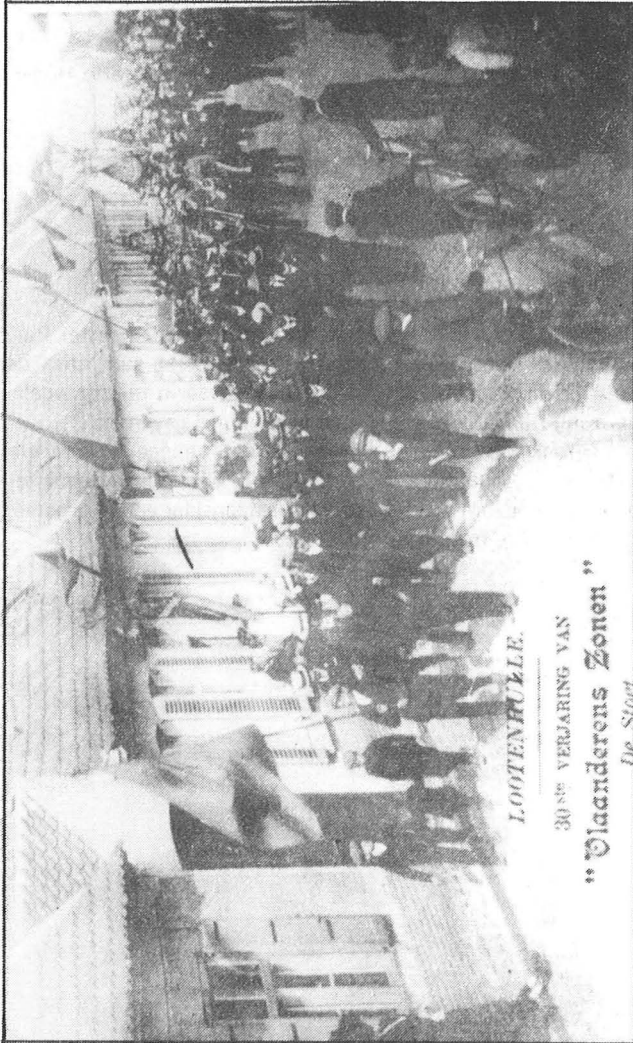
Feest vierde de vereniging in 1952 ter ere van de jubilarissen Theofiel Van Oost en Aloïs Beyaert. Daarvoor was een programma samengesteld dat van 's morgens tot 's avonds liep.

In het 97e bestaansjaar kan toneelbond „Vlaanderens Zonen” er zich om verheugen doorgewinterde leden in de rangen te hebben zoals Jef De Craene, Armand De Meyer (overleden), Robert Blancke, koster Leon De Craene en juffr. Antoinette De Meyer (muziekomlijsting) en meester Pol De Moor met zijn dertigjarige toneelcarrière als regisseur. Die krachten wordt echter reeds een flinke repliek gegeven door een schare jongeren die op haar beurt ook al door en door het knallen van de toneelzweep kent. Bovendien is het toneel de laatste jaren nog op hoger peil gekomen door het algemeen gunstig onthaald besluit gemengd te spelen.

De Lootse toneelbond is inderdaad een begrip geworden in het verenigingsleven en de stijgende publieke belangstelling heeft de bond nu er toe genoodzaakt de gezellige kloosterzaal te verlaten voor de ruimere kansen in de zaal „Hoger op”.

Gelukkig zijn de programma's en krantenknipsels van verleden en heden bewaard gebleven - een eerste dateert van

- 1883 : *Plechtige prijsuitdeling voor de leerlingen der katholieke jongensschool met Blijspel door Vlaanderens Zonen : Pieter - Livinus Slimbroeck.*
- 1888 : *Luisterrijk Festival door de Koormaatschappij Vlaanderens-Zonen.* (Zie bijlage I.)
- 1892 : *Luisterrijk Concert met blijspel :*
1. „Duive”.
  2. „De gefopte advocaat”.

„Vlaanderens Zonen” in feest bij de 30ste verjaardag

- 1894 : *Luisterrijk Concert.* (Zie bijlage II.)
1895 : *Groot Muziek- en Toneelfeest.* (Zie bijlage III.)

De opvoeringen vanaf 1970 waren :

- 1970 : Antje (blijspel).
1971 : Poffertjes en Liefde.
1972 : Jubileumopvoering van (1882-1972) Operette Hoger Op.
1973 : Pension les Crevettes (blijspel).
1974 : Afslag op de vrouwen (blijspel).
1975 : De klucht van den brave moordenaar (blijspel).
1976 : Het dorp der mirakelen (blijspel).
1977 : 95ste speeljaar : De paradijsvogels (blijspel).
1978 : Slissen en Cesar.
1979 : Kink in de kabel.

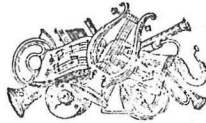
Tenslotte moeten we nog de huidige toneelleider meester Pol de Moor lofbetuigingen toezwaaien met zijn dienststaat van ruim dertig jaar regisseur. Het betekent een hele periode waarin hij zijn veelzijdige toneelervaring rijkelijk heeft kunnen vrije teugel geven.

Voor de toekomst mag hij verder als een stevige waarde worden beschouwd bij „Vlaanderens Zonen“, bij wie thans duchtige plannen worden gesmeed om van het 100ste bestaansjaar een overgetelijke feest-aangelegenheid te maken.

Lucien DE ROO
Lotenhulle

GEMEENTE LOOTENHULLE.

LUISTERRIJK FESTIVAL

GEGEVEN

door de Koormaatschappij **VLAANDERENS-ZONEN**

OP ZONDAG 5 AUGUSTUS 1888.

PROGRAMMA :

KIOSK I, Grootte Dorpplaats.

- 1° **Lootenhulle, koormaatschappij.**
De Zeeslag . . . . . A. de St. Julien
- 2° **Aeltre, fanfaren.**
1. Robert le Diable . . . . . Meyerbeer.
2. Boléro . . . . . Humbert.
- 3° **Deurle, koor.**
1. De Nachtegaal . . . . .
2. Strijdlid . . . . .
- 4° **Nevele, fanfaren, S. Cecilia.**
1. Orélia, ouverture . . . . . Favre.
2. Marche Turque de Mozart . . . . .
- 5° **Knesselaere, koor.**
1. De Eik . . . . . K. Miry.
2. Amerika . . . . . R. Ludwigsohn.
- 6° **Aersele, fanfaren.**
1. Fant. sur l'Opéra de Faust Gounod.
2. Diane, polka voor bugle J. Grandmaison.

KIOSK II, aan de Kerk.

- 7° **Nevele, harmonie.**
1. Les Trois Mousquetaires Blanckman.
2. Une Nuit d'Été, ouv. fant. Tack.
- 8° **Bachte-Maria-Leerne, koor.**
1. De Nornen . . . . . A. Gevaert.
2. Heilgroot aan de Nederl. Van der Sloten.
- 9° **Vynckt, fanfaren.**
1. Marie Henriette . . . . .
2. Le Gourmet, Boléro . . . . .
- 10° **Pouques, koor.**
1. De Dageraad . . . . . Weidt.
2. De Oogst . . . . . Kuntze.
- 11° **Ruissedele, fanfaren.**
1. Fantaisie op Faust(Goun.) Wittebroodt.
2. De Gezangen der Mijnw. Witterwulghé.
- 12° **Lootenhulle, koor.**
Groeingerveld . . . . . Adam.

Namens de Commissie :

DE GEHEIMSCHRIFVER,
H. BOGAERT.

DE VOORZITTER,
A. CLAEYS.

BEMERKING. *De Stoet zal voorwaarts trekken ten 3 ure, op het kanongeschut. Elke maatschappij is verplicht er deel aan te nemen.*

GEMEENTE LOOTENHULLE.

Op Maandag 26 Maart (Tweede Paaschdag)
en Zondag 1 April 1894 (zijnde Beloken Paschen)

LUISTERRIJK CONCERT

TEN VOORDEELE VAN DEN ARME

Te geven door de Zangmaatschappij « VLAANDERENS ZONEN »

In de groote voorzaal der Patronagie.

PROGRAMMA :

EERSTE DEEL.

1. DE ZEESLAG, Koor door A. de St. Julien.
2. DE OUDSTE Zoon EEN DRONKAARD, (Drama in een bedrijf.)

PERSONEN :

Frits, oud soldaat	B. H.	Een Doctor,	E. V. O.
Karel, oudste zoon van Frits	L. H.	Grijpaert, huisbaas van Frits	H. V. W.
Frans, jongste zoon van Frits	A. D. M.		

3. Kluchtlied, door E. V. O.

Tien minuten tusschenpoos. — Omhaling ten voordeele der Armen.

TWEEDE DEEL.

1. HET VLAAMSCH E BIER, Tooneel lied door A. V. H. - A. H. - C. V. B. - F. B. - J. P.
2. DE DANSZIEKTE, (Blijspel in een bedrijf) door Wijttinck.

PERSONEN :

Polycarpus Slinbroeck, rentier	H. V. W.	Leop. Spiegels, klerk bij Popelier	T. V. O.
Lambertus " zijn zoon	L. H.	Mathias Frick, magnetiseerder	A. S.
M. Popelier, koophandelaar	B. H.	Jan, knecht bij Popelier	E. V. O.

3. Slotkoor.

PRIJZEN DER PLAATSEN :

Voorbehoudene fr. 1, 50; Eerste fr. 0, 75; Tweede fr. 0, 40.

ZAAL OPEN OM 3 URE, OM TEN 3 1/2 URE TE BEGINNEN.

DE BESTURENDE COMMISSIE :

De Schrijver,	De Voorzitter,	De Ondervoorzitter,
H. BOGAERT.	A. CLAEYS.	J. DE COSTER.

LEDEN: H. Van Waetermeulen, Ad. Sloek en Ch. Van Braeckel.

Gelief dit Programma te aanzien als uitnodiging.

Knesselare, druk. Jul. Arnaut-Gyselbrecht.

Gemeente LOOTENHULLE.

Maatschappij "VLAANDERENS ZONEN."

GROOT MUZIEK- EN TOONEELFEEST,

TEN VOORDEELE VAN DEN ARME,
Op Maandag 15 April, (2^e Paaschdag) en Zondag 21 April 1895, (Beloken Paschen).

→ IN DE VOORZIJL DER PATRONAGE. ←

+ PROGRAMMA. +

EERSTE DEEL:

1. DE KINDEREN VAN VLAANDEREN, koor Saintis.

2. **De Gerechtigheid van Frederik Barbarosa** C. VI.
— Drama in 4 bedrijven. —

PERSONEN:

FREDERIK BARBAROSA, keizer	E. V. O. † Burggraaf RENOUD VAN ROTSBURG,	H. V. W.
GRAAF FULCO VAN DEMERWALLE,	A. S. † Odo, sluipmoordenaar,	A. B.
WILFRIED, zijn zoon,	L. H. † LEITPOLD,	T. V. H.
WALTER,	J. S. † GUNTHER,	‡ wapenrechten, F. B.
KAREL,	V. O. † ASTOLF,	T. V. O.
BURKAARD, } knechten van von Demerwalle.	A. C. † RUDOLF,	E. H.
ATHANASIUS, kluisenaar,	B. H. † WILLEM.	H. D.

‡ JACHTKNECHTEN.

3. **KLUCHTIG TOONEEL** uit de TENTOONSTELLING van PARIJS, E. V. O. & B. V. B.

B. Tweede bedrijf: De Kluisenaar in het Zwarte Woud.
C. Derde bedrijf: De boosheid ontmaskerd.
D. Vierde bedrijf: Schrikkelijk einde van den booswicht.

De handeling heeft plaats in de XII eeuw.

Het eerste bedrijf speelt in het kasteel van Graaf van Demerwalle, het tweede en het derde in het Zwarte Woud, het vierde in de omstreken van Tubingen, stad in Wurtenburg.

+ Omhaling en 10 minuten rust. +

TWEEDE DEEL:

4. KOOR, X. X.

5. **Oei! Oei! Oei! mijn ooren, kluchtspel in 1 bedrijf** X. X.

PERSONEN:

RENTENIER,	B. H. † BODE,	M. V. D. M.
KAREL,	E. V. O. † BRIGADIER,	H. V. W.
SERVAAS,	L. H. †	

6. **AUGUST DE VERSTROOIDE**, kluchtlied, door E. V. O.

PRIJZEN DER PLAATSEN:

VOORBEHOUDENE PLAATS, FR. 1,50 - EERSTE PLAATS FR. 0,75 - TWEEDE PLAATS FR. 0,40.

Zaal open om 3 ure; begin om 3 1/2 ure slijpt.

DE BESTURENDE COMMISSIE;

A. CLAEYS. H. BOGAERT. AD. SLOCK. H. VAN WATERMEULEN. CH. VAN BRAECKEL.

Gelief dit programma te aanzien als uitnodiging.

+ Russische Drukk. Ach. Standart. +

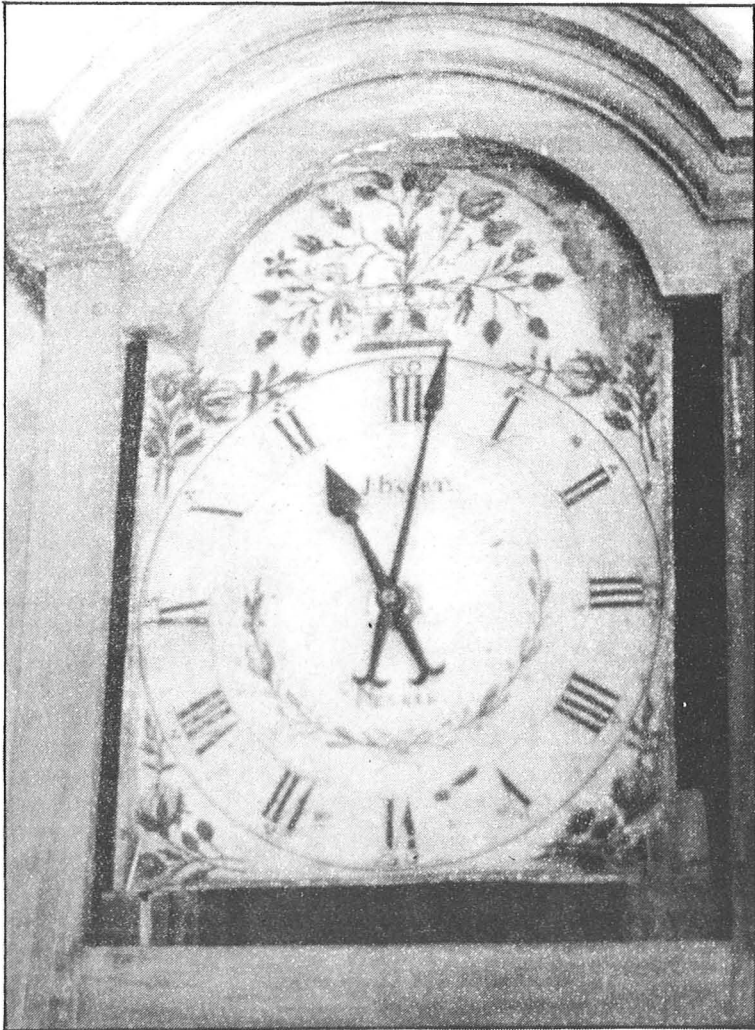
OVER NEVELSE UURWERKMAKERS EN UURWERKEN (II)

In het *Berichtenblad van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“*, jg. V. (1974) blz. 132-139, publiceerden we onder dezelfde titel een eerste bijdrage die eindigde met een oproep om ons te verwittigen bij eventuele ontdekkingen van oudere klokken.

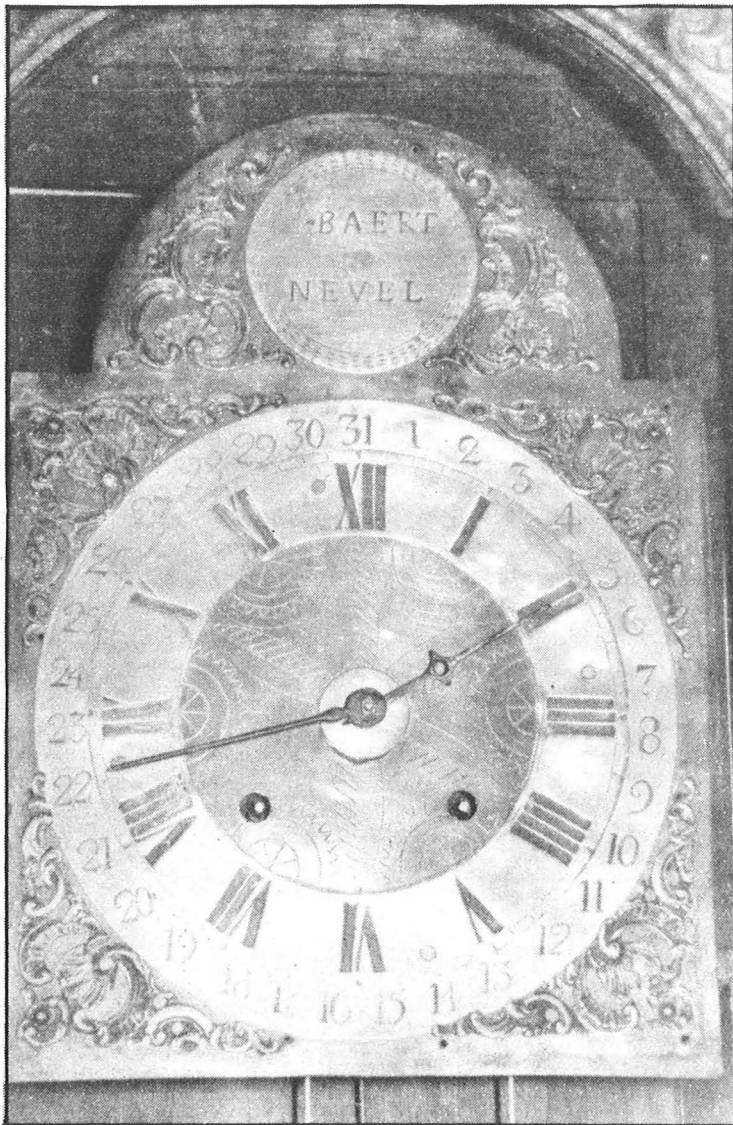
In de voorbije vijf jaar zijn druppelsgewijs inlichtingen over nieuw ontdekte klokken binnengelopen, zodat we hier nu de lijst kunnen aanvullen. Tussen haakjes staat telkens het jaar van ontdekking.

J. Baert-klokken

1. J. BAERT-klok, Nevele, 1832. Eigendom van F. Van de Vijver, Borgerhout. De wijzerplaat is in beschilderd hout (1974).
2. J. BAERT-klok, Nevele, 1838. Eigendom van R. Van de Voorde, Mariakerke. De wijzerplaat is in koper, tin en brons (1974).
3. J. BAERT-klok, *Nevel*, zonder jaartal. Eigendom van ons medelid A. Van de Velde-Standaert, Landegem-Nevele. Wijzerplaat in koper, tin en brons (1974). Vermoedelijk eerste helft 19e eeuw.
4. J. BAERT-klok, nr. 417, Nevele, 1973. Mij gesignaleerd door dhr. E. Dierick, St.-Amandsberg. Wijzerplaat in koper, tin en brons.
5. J. BAERT-klok, Nevele, 1838. Mij gesignaleerd door dhr. E. Dierick, St.-Amandsberg. Wijzerplaat in beschilderd hout.
6. J. BAERT-klok, Nevele, geen jaartal. Eigendom van M. De Keyser, Oude Houtlei, Gent. Wijzerplaat in beschilderd hout (1975). Vermoedelijk begin vorige eeuw.
7. J. BAERT-klok, Nevele, geen jaartal. Wijzerplaat in tin, koper en brons. Eigendom van L. Maes, Maenhoutstr., St.-Martens-Latem (1977). Vermoedelijk even oud als klok nr. 3.
8. J. BAERT-klok, *Nevel*, geen jaartal. Wijzerplaat in tin, koper en brons. Eigendom van D. D'Heuvaert, Hundelgemsesteenweg, Botelare (1978). Vermoedelijk uit de eerste helft van de vorige eeuw.
9. J. BAERT-klok, *Nevel*, 1831. Wijzerplaat in tin, koper en brons. Eigendom van M. Scheelen (likeurfabriek), Leukenheide, Hechtel (1978).
10. J. BAERT-klok, Nevele, 1839. Wijzerplaat in beschilderd hout. Eigendom van M. Michiels, Dorpstr., Vinkt (1978).
11. J. BAERT-klok, Nevele, 1827. Wijzerplaat in beschilderd hout. Eigendom van Prof. Dr. Hooft, G. De Smet de Nayerplein, Gent (1979).

Klok nr. 6 bij M. De Keyser, Gent.
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

Klok nr. 8 bij D. D'Heuvaert, Bottelare.
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

Dierick-klok

Dierick-klok, Nevele, zonder jaartal. Wijzerplaat wit gelakt, cijfers in porcelein. Eigendom van Mevr. Mortier, Oostakker (1974). Vermoedelijk uit de tweede helft van de vorige eeuw.

Lievens-klok

M. Lievensklok, Hansbeke, 1790. Wijzerplaat in tin, koper en brons, volledig houten gangwerk en gangkast. Eigendom van Dr. G. Dossche, Graaf van Hoornestraat, Nevele.

De eerste lijst van 1974 werd afgesloten met 4 klokken, na 5 jaar omvat ze reeds 13 exemplaren.

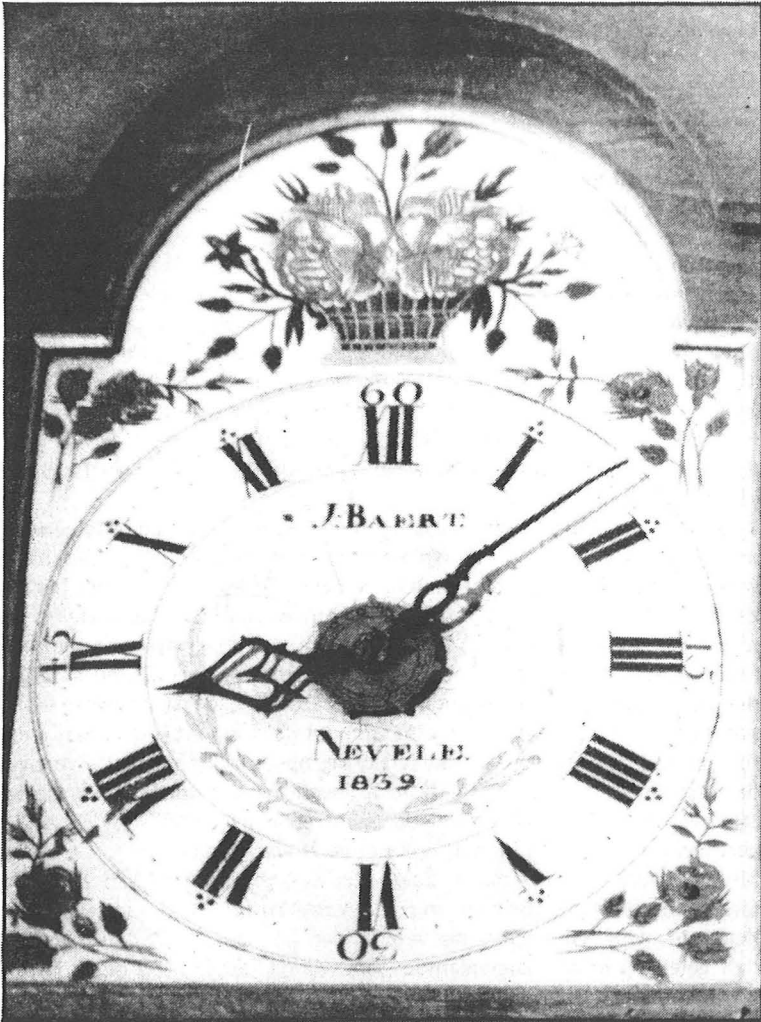
Als men de klokken met houten beschilderde wijzerplaten op een rijtje zet, komt men tot het besluit dat er zaken zijn die op een serieproductie wijzen, o.m. de afmetingen van de platen, de wijzers en de tekens die boven de cijfers staan.

Toen ik voor een tweetal jaar enkele uurwerkmusea bezocht in het Zwarte Woud, zag ik daar oude bouwpakketten voor klokken. Deze pakketten werden verstuurd naar vele landen. Toen meende ik een grote gelijkenis te vinden tussen de zwarte-woud-klokken en de Nevelse Baert-klokken.

Toen ik nu de klok bewonderde bij Prof. Dr. Hooft, kreeg mijn vermoeden nog grotere zekerheid. Op de houten wijzerplaat, beschilderd en versierd met allerlei bloemen, die er na al die jaren nog tamelijk fris uitzag, viel plots mijn oog op de plaats waar gewoonlijk J. Baert, staat : die naam was verdwenen en op een vale grijze vlek kon men nog met veel moeite lezen *Nevele 1827*. Ook dit opschrift staat op het punt te verdwijnen : de reden moet men niet ver zoeken, de stofdoek is er de schuld van. Dit feit zegt echter meteen dat de naam en jaartal met andere verf zijn geschilderd dan de versiering op de wijzerplaat. De verf van de wijzerplaat is sterker, heeft meer hechting en wordt in de fabriek met warmte gedroogd, terwijl de naam en jaartal met minder stevige verf werd aangebracht en dan ook het eerst verdween.

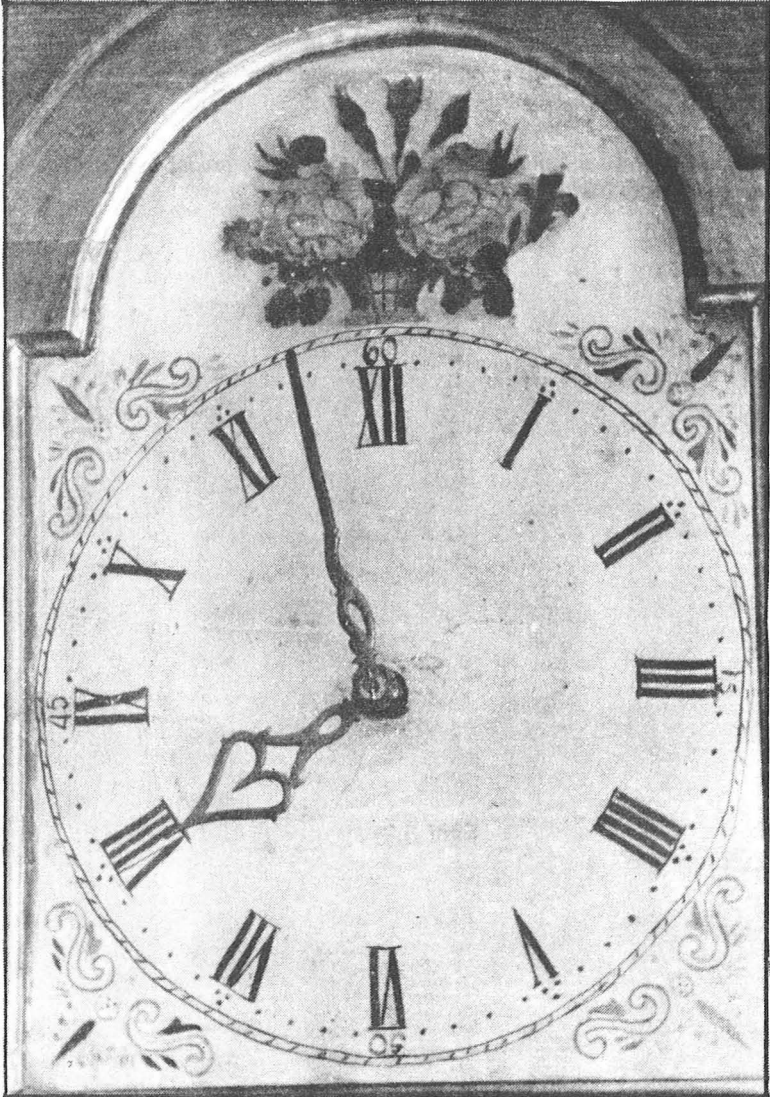
Mijn vermoeden blijft dat J. Baert zijn klokken met houten wijzerplaten kocht bij klokfabrieken in het Zwarte Woud. Deze fabrieken hadden hun „Uhr“ verkopers die vele landen bezochten. De klokken werden geleverd in een zogenaamde „bouwdoos“ ze werden door de uurwerkmaker ter plaatse samengevoegd en hij schilderde zijn naam op de wijzerplaat.

In die musea zijn hele kartons met wijzers te zien van verschillende soorten en motieven. De smaak van de uurwerkmaker kwam er aan te

Klok nr. 10 bij M. Michiels, Vinkt.
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

Klok nr. 11 bij Prof. Dr. Hooft, Gent.
(Fotoarchief „Rietgaverstede“, Nevele).

pas om wijzers te kiezen die hij op dit of dat uurwerk zou plaatsen. Vergelijk op de foto de wijzers van de klok Michiels met de wijzers van de klok Prof. Dr. Hooft.

Nu nog kan men in het Zwarte Woud in de uurwerkcentra Freiburg, Furtwangen, Triberg e.a. moderne „bouwdozen“ aankopen om zelf een uurwerk te bouwen.

Om deze tweede bijdrage te eindigen doe ik nogmaals een oproep om mij eventuele Baert-klokken te melden.

A. JANSSENS
Nevele

HET LAND VAN NEVELE 1978, JAARGANG IX

Auteurslijst

A. BAUWENS,

Julius Nieuwland : Leven en Werk, blz. 103-111.

A. DAUW,

Emigratie naar Noord-Amerika, blz. 113-139.

A. JANSSENS,

De steentijdvondsten van Nevele en Vosselare, blz. 42-48.

Een oud gebruik : overnachten op hoeven, blz. 82-84.

Ijskelders in Hansbeke, Landegem, Nevele en Vosselare, blz. 248.

Kroniek, blz. 54-60, 90-98 en 260-270.

J. LUYSSAERT,

Het Land van Nevele 1977, jaargang VIII, blz. 51-53.

Herdenking van Rosalie en Virginie Loveling te Nevele op 13 mei 1978, blz. 85-89.

Ten geleide, blz. 101-102.

Dr. J. Nieuwland : plantkundige en scheikundige, blz. 141-151.

A. MARTENS,

Inventaris van de nog bestaande oude grafstenen in het Land van Nevele (II). Grafstenen en gedenkplaten in en aan de Sint-Mauritiuskerk te Nevele, blz. 3-9.

Dorpsgebeurtenissen uit vroegere eeuwen in het Land van Nevele, blz. 32-41.

Sprokkelingen uit het Land van Nevele, blz. 49-50.

J. TAELEDAMAN,

Bolspel in het Land van Nevele : de dikke krulbol, blz. 10-18.

J. VAN DE CASTEELE,

Nevelse brieven aan de gezusters Loveling, blz. 19-31.

Grauwe Zusters of Penitenten-Rekollektinen te Nevele : 1502-1784. Hoofdmomenten uit de geschiedenis van hun klooster, blz. 155.

J. VAN DEN HEUVEL,

Een grote zoon van Merendree : dokter Isaac Joseph De Meyer, blz. 63-81.

G. VAN DOORNE, Nota bij de opmeting van de nog bestaande resten van het voormalig Penitentenklooster in de Langemunt te Nevele, blz. 243.

K. VAN OOSTERHOUT,

Hansbeekse dichtsels, blz. 256.

Illustraties

Het koor van de kerk van Nevele, aan de linkerzijde het grafmonument van Jan-Maarten della Faille, overleden in 1669, afl. 1, kaftfoto.

Dokter Isaac-Joseph De Meyer (1786-1861), afl. 2, kaftfoto.

Titelblad van twee belangrijke werken van Dr. I.J. De Meyer, blz. 68.

Bijdrage van Dr. I. J. De Meyer over Dr. Thomas Montanus (foto van het titelblad), blz. 71.

Grauwe Zuster uit DE CLERCO L., Costumen der religieuse ordens... blz. 182.

Grondplan van het klooster van de Grauwe Zusters met gasthuis, opge maakt in 1782, blz. 165.

Kaart uit Ontfanboek... 1681 : nr. 39 klooster van de Grauwe Zusters en residentie van de paters, nr. 4, kaftfoto.

Poppkaart ongeveer 1850 : afbakening van het klooster van de Grauwe Zusters te Nevele en van de „paterije“, blz. 199.

Kaart uit het Renteboek van 1639 : nr. 49 klooster van de Grauwe Zusters te Nevele, blz. 173.

Fotocopie van het titelblad van het cartularium van de Grauwe Zusters te Nevele, blz. 165.

Fotocopie van het titelblad van het obituarium van de Grauwe Zusters te Nevele, blz. 186.

Hansbeke ten tijde van Nieuwlands vertrek naar Amerika, blz. 104, 105 en 106.

Hoeve Tollens (Hansbeke) in haar huidige staat, blz. 112.

Hoeve Verhelst (Hansbeke) in haar huidige staat, blz. 112.

Ijskelder van het kasteel van dhr. Gh. Mahy te Landegem (13.11.1978) : plattegrond, doorsnede, ingang, blz. 255.

Ijskelder kasteel „De Kluyse”, Nevele (2.2.1954) : plattegrond, doorsnede en ingang, blz. 253.

Ingang van de ijskelder van het kasteel „Ter Mere”, Vosselare, met houten deur en gesloten tweede deur, blz. 252.

Ijskelder van het kasteel „Ter Meree”, Vosselare (26.10.1978) : plattegrond, doorsnede en ingang, blz. 254.

De kerk van Merendree rond de eeuwwisseling, blz. 64.

Gedenkplaat voor de gezusters Loveling aan hun geboortehuis, Lange-munt 9 te Nevele, blz. 86.

Dhr. J. van Overstraeten, algemeen voorzitter van de VTB-VAB tijdens de onthulling van de gedenkplaat voor de gezusters Loveling, blz. 88.

Foto van het titelblad uit DU CHESNE, Histoire généalogique de la Maison de Montmorency en de Laval, 1624, blz. 176.

Dr. J.A. Nieuwland, C.S.C., °Hansbeke, 14 februari 1878 - †Washington D.C., 11 juni 1935, afl. 3 (Nieuwlandnummer), kaftfoto.

Copie van de Popkaart met 1. hoeve Tollens (Hansbeke) waar vader Nieuwland werkte vóór zijn huwelijk ; 2. hoeve Verhelst (Hansbeke) waar hij werkte na zijn huwelijk ; 3. geboorteplaats van Pater Nieuwland, blz. 110.

Vader Nieuwland in Amerika (1880), blz. 112.

Julius Nieuwland met zijn ouders, blz. 118.

Julius Nieuwland als eerstejaarsstudent (twee foto's), blz. 126.

Julius Nieuwland als professor (1914), blz. 130.

Julius Nieuwland, blz. 134, 137 en 140.

De Nieuwland Science Hall, gebouwd in 1952, universiteit van Notre Dame, blz. 143.

Pater Julius Nieuwland in zijn bureel, blz. 143.

Pater Nieuwland samen met een collega in zijn laboratorium, blz. 145.

Pater Julius Nieuwland voor zijn laboratorium, blz. 146.

Dhr. Ph. Smaelen tijdens zijn toespraak op de Nieuwlandherdenking te Hansbeke op 15 oktober 1978, blz. 264.

De oude Science Hall van de universiteit van Notre Dame, blz. 142.

Xerografie van de akte van 1502 in verband met het Penitentenklooster te Nevele, gegeven door Jehan de Montmorency, blz. 170.

Plan van de achtergevel van het Penitentenklooster te Nevele, getekend door A. Janssens, conservator van het Rietgaverstedemuseum, vóór de gedeeltelijke afbraak, blz. 202.

Foto van de nog zichtbare boog van het gewelf van de kapel van het Penitentenklooster te Nevele, blz. 203.

Stropen ter gelegenheid van het huwelijk van bestuurslid Lucia Lavent te Vosselare op 12 augustus 1978. Het jonge paar met bestuursleden van „Het Land van Nevele“, blz. 261.

Dr. Corneille Van Baersdorp, blz. 75.

Een werk over Dr. Corneille Van Baersdorp, blz. 75.

Dr. Th. Vanden Berghe (Montanus), blz. 71.

J. LUYSSAERT
Merendree

KRONIEK

1. Verslagen

- *Negende statutaire vergadering op zondag 28 januari 1979 in de gemeentezaal van Vosselare met aansluitend voordracht door dhr. R. Tuytschaever over „De Nederlanden in Frankrijk“.*

In de gemeentezaal van Vosselare waren een vijftigtal belangstellenden samengekomen.

Voorzitter J. Luysaert gaf eerst een activiteitenverslag van 1978. Naast de traditionele wandelingen en lezingen zijn een aantal speciale activiteiten te vermelden. Het tijdschrift verscheen op een goede 250 bladzijden en blijft nog altijd de beste troef van de vereniging. Enkele bestuursleden verleenden ook hun medewerking aan een Nevelenummer van *De Autotoerist* en *De Toerist*. Ook werkten wij mee aan de actie hoevebenaming van de K.V.L.V. te Landegem, Merendree en Hansbeke. Aan Vakantiegoegens - Landegem werden ideeën en dokumentatie gegeven als ontwerp voor de vlaggen van de verschillende wijken van Landegem, dit in het kader van het „Jaar van het Dorp“.

Spreker wierp ook een blik in de toekomst. In 1980 - veertig jaar na de meidagen van 1940 - wordt door onze vereniging een uniek werk uitgegeven over „De Slag aan het Schipdonkkanaal“. De auteurs J. De Vos (Gent) en A. Janssens (Nevele) leggen de laatste hand aan hun manuscript.

Uit het financieel verslag van penningmeester G. Schaeck blijkt dat de vereniging er nog altijd gezond uitziet, mede door de toelage van de gemeenten Nevele en Aalter.

Statutair waren vijf bestuursleden ontslagnemend. Bij handgeklap werden A. Bauwens, L. De Roo, D. D'Hooge, R. Leenknecht en J. Luysaert herkozen.

Sedert hij tot bestuurslid werd gekozen heeft P. D'Hoker hard gewerkt aan de herziening van de statuten om onze vereniging tot een v.z.w. om te vormen. De laatste herziene versie werd aan de aanwezige leden ter stemming voorgelegd. Nu ze goedgekeurd zijn worden ze binnenkort in het *Belgisch Staatsblad* opgenomen.

Na het statutair gedeelte gaf dhr. R. Tuytschaever een voordracht met dia's over : „De Nederlanden in Frankrijk“. In een reeks prachtige dia's spitste hij zijn aandacht vooral toe op de kerkenbouw, de huizenbouw en de vakwerkhoeve in Frans-Vlaanderen. Hij wist bij menigen de ge-

voelige snaar te treffen voor dit stuk Vlaanderen in Frankrijk. Een uitstap naar dit gebied o.l.v. dhr. R. Tuytschaever loont alleen heemkundig gezien reeds de moeite.

Traditioneel eindigde de bijeenkomst met „hoofdvlakke” en brood, opgefrist met schuimend bier.

J. L.

– *Activiteitsverslag 1978*

Zondag 29 januari 1978 : statutaire vergadering in de gemeentesaal van Vosselare. Voordracht met dia's door G. VAN DOORNE en R. WALGRAEVE over „Archeologische vondsten in Deinze en omgeving”.

Zondag 19 februari : in de zaal „Schuttershof” te Hansbeke, lezing door A. RYSERHOVE over „De moorden te Beernem”.

Zondag 12 maart : wandeling langs het Schipdonkkanal te Merendree, geleid door G. SCHAECK en H. VERHAEGE.

Zondag 2 april : kermiswandeling in Merendree, geleid door G. SCHAECK.

Zaterdag 29 april en zondag 30 april : tentoonstelling van oude prentkaarten in Lotenhulle, georganiseerd door E. CLAUS en L. DE ROO.

Zaterdag 13 mei : onthulling van een gedenkplaat aan het geboortehuis van de gezusters Loveling te Nevele. De plaat werd geschonken door de V.T.B.-V.A.B. Geleide wandeling door Nevele.

13, 14 en 15 mei : tentoonstelling in het museum „Rietgaverstede” gewijd aan de gezusters Loveling. Uitgave van een catalogus.

Zondag 25 juni : wandeling naar kasteel van Poeke en in Lotenhulle o.l.v. L. DE ROO en E. CLAUS.

Zondag 1 oktober : geleid bezoek aan het kasteel van Ooidonk te Bachte-Maria-Leerne. Dit kasteel is de vroegere woonplaats van de heren van Nevele.

Zondag 15 oktober : Pater Nieuwlandhulde te Hansbeke. Uitreiking van een herdruk van het bidprentje van Pater Nieuwland. Instelling van de Nieuwlandprijs voor de schoolgaande jeugd. Uitgave van een Nieuwlandnummer.

Zondag 15 en maandag 16 oktober : tentoonstelling in de gemeentenzaal van Hansbeke gewijd aan het leven en werk van J. Nieuwland. Uitgave van een catalogus bij de tentoonstelling.

Zondag 12 november : avondwandeling met stalkaarsen door onverlichte wegen van Landegem. Wedstrijd voor de deelnemers. Gezellig samenzijn na de wandeling. Leiding M. MICHIELS en G. SCHAECK.

Zondag 10 december : in de gemeentenzaal van Vosselare, voordracht met dia's door G. VAN DAMME over „*De begijnhoven van Gent*“.

– *Zondag 25 februari 1979, lezing door Dr. M. Nuyttens over „De Tempeliers in Vlaanderen” in Meigem.*

Spijts het droevige weer waren toch een 30-tal leden opgekomen naar het goed verwarmde zaaltje in Meigem.

In zijn lezing over „*De Tempeliers in Vlaanderen*” wilde Dr. M. Nuyttens alleen rekening houden met die gegevens die in archieven te vinden zijn. Andere, niet controleerbare verhalen en geschiedenissen verwijst hij naar het rijk van de fantasie, waarmee ik het als heemkundige helemaal niet eens kan zijn, want achter elke sage of elk volksverhaal zit toch een kern van waarheid.

In 1119 verzamelden zich negen ridders onder leiding van Hugo van Payens en Godfried van St.-Omaars met als doel de pelgrims in het H. Land te beschermen. Deze eerste groep kreeg van Boudewijn de II een gedeelte van zijn kasteel ter beschikking, dat naar werd verteld lag op de grondvesten van de tempel van Salomon, vandaar de naam *Tempelheren* of *Tempeliers*.

De orde groeide vlug aan en wist een sterke financiële positie te verwerven o.m. door schenkingen van grond en geld.

In de Westeuropese organisatie vormde Vlaanderen een *baljuwschap*, dat een aantal Tempelhuizen bezat. Dit zijn plaatsen waar de Tempeliers een huis of hoeve hadden waaraan een domein aansloot en waar ze leefden en werkten. Een aantal van die huizen hadden een kommandeur en

werden dus *kommanderij* gemoend. De andere Tempelhuizen hingen van zo'n kommanderij af. Het baljuwschap Vlaanderen telde volgende kommanderijen in volgorde van ontstaan of eerste vermelding : Ieper, La Haie (bij Rijsel), Slijpe, Kaaster (Noord-Frankrijk), Corbieux, Gent, Brugge, St.-Léger, Ruiselde en Winnezele.

Schenkingen van gronden waren meestal de aanleiding voor een vestiging van de Tempeliers. Zo schonk de heer van Nevele gronden aan de kommanderij Gent. Ook in Vosselare werden gronden geschonken aan het Tempelierhuis te Gent, zodat we er mogen vanuit gaan dat het Tempeliershof in Vosselare opklimt tot de 12-13e eeuw.

Op economisch gebied speelde de Tempelorde een belangrijke rol in West-Europa. Aanvankelijk waren ze bescheiden bankiers maar vooral na de val van Akko in 1291 wijdde zij zich uitsluitend aan het bankwezen. Er zijn ook veelvuldige aanduidingen dat ze leningen uitschreven o.m. aan Gwijde van Dampierre.

Ze waren niet alleen bankiers maar ook gewiekste handelaars. Zo vertrokken regelmatig handelskaravanen naar het Zuiden en Engelse Tempeliers kwamen wol verkopen in Ieper.

Op het gebied van landbouw was hun rol eerder bescheiden. O.m. door schenkingen bezaten ze veel gronden die ze zelf hebben ontgonnen, maar hierbij hebben ze geen nieuwe technieken gebruikt.

Juist haar rijkdom was er de oorzaak van dat de Tempeliersorde ten onder ging. Het was een doorn in het oog van de wereldlijke overheid dat de Tempeliers zo'n grote financiële macht bezaten. Door hun bankiersrol maakten ze zelfs vorsten en koningen die in geldnood verkeerden van zich afhankelijk. Omdat ze als orde onmiddellijk onder het pauselijk gezag ressorteerden hadden de wereldlijke vorsten weinig invloed op hen. Ze werden bij de paus van ketterij en occulte activiteiten beschuldigd en op die manier had Filips de Schone een reden om op 13 november 1307 de Tempeliers in Vlaanderen gevangen te nemen en hun goederen verbeurd te verklaren. Later werden die goederen eigendom van de Hospitaalridders. In onze sagen over Tempeliers ligt zeker een dooreenhaspeling van fictie en werkelijkheid, van Tempeliers en Hospitaalridders.

J. L.

2. Varia

— In *De Autotoerist* van 13 april 1978 (31e jg., nr. 9) hebben we onze ongerustheid uitgesproken over de slechte toestand waarin de kapel van de Poeldendries te Landegem zich bevindt.

Terwijl we deze regels schrijven zijn grondige herstellingswerken aan het dak beëindigd.

Langs deze weg willen we onze waardering uitdrukken voor de initiatiefnemers en onze dank aan de inwoners van Landegem die deze noodzakelijke restauratie helpen betalen.

Het „Jaar van het dorp“ is dus toch niet zonder zichtbaar resultaat gebleven in Landegem.

— *Fotoboek „Vaarwel landelijk Zomergem“.*

Het landelijk dorp van toen is zo goed als verdwenen. De uitgevers willen aan de hand van oude prentbriefkaarten en zeldzame foto's uit privé collecties het oude Zomergem en Ronsele doen herleven. De geschiedkundige gegevens werden verzameld door de heemkundige Maurice RYCKAERT. Hij schreef een uitgebreide inleiding over Zomergem in de XVIIe eeuw. U ziet ook een fotoreportage van het vernielde Zomergem in 1918. Zes bejaarde Zomergemnaren legden hun herinneringen schriftelijk vast, zodat dit lees- en kijkboek een anecdotisch karakter krijgt.

Technische kenmerken : formaat 21 x 29,5 cm, 100 afbeeldingen in bruine tint, gedrukt op gestreken papier van 135 gr.

Het boek kan nu reeds besteld worden aan 280 fr. (+ 20 fr. verzendkosten) door in te schrijven bij M. Termont, Dreef 58, Zomergem (rekening nr. 001-0596156-70 van Milac Zomergem).

Het boek verschijnt vanaf 1 mei 1979.

INHOUD

	Blz.
J. TAELEDAMAN, Ambachtelijk broodbakken in Oost-Vlaanderen : zaak en woord	3
A. JANSSENS, Luitenant-kolonel Auguste, Louis, Lucien Haus, een minder bekend Nevelaar	22
L. DE ROO, „Vlaanderens Zonen”, een toneel- traditie te Lotenhulle	34
A. JANSSENS, Over Nevelse uurwerkmakers en uurwerken (II)	42
J. LUYSSAERT, Het Land van Nevele 1978, jaargang IX	49
KRONIEK	53
1. Verslagen	53
2. Varia	56

HEEMKUNDIGE KRING „HET LAND VAN NEVELE”

- Voorzitter** : J. LUYSSAERT
Veldestraat 8
9841 NEVELE - MERENDREE
- Ondervoorzitter** : J. VAN DE CASTEELE
A. Rodenbachstraat 48
9910 GENT - ST.-AMANDSBERG
- Sekretaris** : G. SCHAECK
Vosselarestraat 16
9840 NEVELE - LANDEGEM
- Penningmeester** : G. SCHAECK
Vosselarestraat 16
9840 NEVELE - LANDEGEM
- Bestuursleden** : A. BAUWENS, Meigem
I. BUYSSE, Poeke
E. CLAUS - DE ZUTTER, Lotenhulle
L. DE ROO, Lotenhulle
L. DE RUYCK, Hansbeke
P. D'HOKER, Nevele
D. D'HOOGHE, Nevele
A. JANSSENS, Nevele
L. LAVENT, Vosselare
R. LEENKNECHT, Hansbeke
M. MICHIELS, Vosselare
- Bibliotekaris** : A. BAUWENS
Pastoriestraat 19
9854 DEINZE - MEIGEM
- Redaktie** : J. LUYSSAERT, Merendree
L. LAVENT, Vosselare